

Stadsrummet som handelsvara

– En studie om privatägda offentliga rum i staden

Martina Jostrup

Stadsrummet som handelsvara

– En studie om privatägda offentliga rum i staden

Urban space as a commodity

- A study of privately owned public space

Martina Jostrup

Handledare: Arne Nordius, SLU, Institutionen för
landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Gunilla Lindholm, SLU, Institutionen för
landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2018

Omslagsbild: Martina Jostrup

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: privatägd offentlig plats, offentliga rum, privatisering, offentlighet, rätten till staden, kontroll, bevakning

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Abstract

My original attitude towards privately owned public space was colored by disbelief over their ability to function as public space. The private owner wants to make a profit from their investment and does not take interest in creating good quality urban space for all the city's inhabitants the way a municipality does.

In the literature different methods of measuring private space are examined. How the privately owned spaces differ from the commonly owned public spaces is also investigated. The main differences lie in the added layers of control over the space that the private owner has the right to impose. These take the form of rules regarding the use of the space and surveillance of it. The private owner has more resources than a municipality to invest in these measures.

To address the problem, a study of the publicness of different spaces seemed like an appropriate method. This resulted in a case study. Comparing privately owned space with commonly owned space through measuring publicness could offer an objective answer to the question if the private ownership affects the publicness of a place or not.

Finding answers revealed to be a more complex matter. The trends in society which have enabled the growing number of privately owned public space have simultaneously worked in other ways. Many argue that a privatization of public space in general has accrued, referring to the *perceived* publicness of space, rather than the ownership of space. This may take form in the design of the place or to whom it is aiming to attract. This complicates the conditions for a comparison of publicness of spaces, which is problematized and discussed in the final parts of the essay.

Key words: privately owned public space, public space, privatization, publicness, the right to the city, control, surveillance

Sammanfattning

Min ursprungliga bild av privatägda offentliga rum var färgad av en misstro över hur offentliga dessa rum egentligen är. Den privata aktören vill få avkastning från de investeringar som den har gjort och har inget intresse av att skapa bra stadsmiljöer för alla stadens invånare på samma sätt som kommunen.

I litteraturstudien undersöks olika metoder för att mäta offentlighet. Även hur de privatägda rummen skiljer sig ifrån de allmänt ägda offentliga rummen undersöks. En av de främsta skillnaderna ligger i de extra lager av kontroll som den privata ägaren kan addera. Dessa består av regler över platsens användande och bevakning, vilket den privata aktören har mer resurser för än en kommun att upprätthålla.

För att angripa problemet föreföll en undersökning av platsers offentlighet vara en metod, och detta resulterade i en fallstudie. Att jämföra privatägda offentliga platser med allmänt ägda offentliga platser genom att mäta offentlighet var tänkt att kunna ge ett objektiva svar på ifall det privata ägandet påverkar en plats offentlighet eller inte.

Att svara på frågan visade sig dock vara mer komplext än så. De trender i samhället som ligger bakom det växande antalet privatägda offentliga platser har också verkat på andra sätt samtidigt. Många argumenterar för att en privatisering av offentliga rum har skett i stort, och syftar då inte till platsens ägandeskap utan till hur platsen *upplevs* som privat eller allmän. Detta kan ta sig uttryck i hur platsen är utformad eller mot vem den riktar sig. Detta komplicerar förutsättningarna för en jämförelse av platsers offentlighet, och den saken problematiseras och diskuteras i uppsatsen.

Nyckelord: privatägd offentlig plats, offentliga rum, privatisering, offentlighet, rätten till staden, kontroll, bevakning

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	6
1.1 BAKGRUND.....	6
1.2 MÅL OCH SYFTE	7
1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR	7
1.4 AVGRÄNSNINGAR.....	8
1.5 DEFINITION OCH REGLERING AV OFFENTLIGA RUM	8
2 Teori och metod	10
2.1 TEORETISK RAMVERK.....	10
2.2 MATERIAL OCH METOD	11
2.3 STUDIENS PLATSER.....	12
2.3.1 Mobilia	13
2.3.2 Triangeln	13
3 Litteraturstudie	14
3.1 KONTROLL OCH BEVAKNING I DET OFFENTLIGA RUMMET	14
3.1.1 Kontroll av särskilda grupper?.....	14
3.1.2 Legitimering genom trygghetsargument	17
MÄTBARHET AV OFFENTLIGHET.....	19
3.2.1 Gränser och öppettider.....	19
3.2.2 Intentionerna bakom platsen	20
3.2.3 Den fysiska miljöns betydelse	20
3.2.4 Aktiviteter och deras fysiska förutsättningar	21
3.2.5 Komplexiteten i att mäta offentlighet.....	22
4. Resultat av fallstudien	25
4.1 MOBILIA.....	25
4.1.1. Beskrivning av platsen.....	25
4.1.2. Observationsstudie	30
4.1.3 Intervjustudie	31
4.1.3.1 Relation till platsen.....	31
4.1.3.2 Upplevd trygghet på platsen	31
4.1.3.3 Intryck på platsen	31
4.1.3.4 Inkludering på platsen	31
4.1. 4 Säkerhet på platsen.....	32
4.2 TRIANGELN	33
4.2.1. Beskrivning av platsen.....	33
4.2.2 Observationsstudie	38
4.2.3 Intervjustudie	40
4.1.3.1 Relation till platsen.....	40
4.1.3.2 Upplevd trygghet på platsen	40
4.1.3.3 Intryck på platsen	40
4.1.3.4 Inkludering på platsen	40
5 Diskussion.....	41
5.1 DISKUSSION KRING RESULTAT.....	41
5.2 REFLEKTION KRING VAL AV METOD	42
5. 3 ÅTERKOPPLING TILL FRÅGESTÄLLNINGAR.....	43
5.4 AVSLUTNING	45
6 Källförteckning	46
7 Bilagor.....	49
7.1 FRÅGEFORMULÄR, SVENSK VERSION.....	50
7.2 QUESTIONNAIRE, ENGLISH VERSION	52

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Ett flertal teoretiker inom stadsplanering argumenterar för att det håller på att ske en förändring i hur stadens utformning värderas. Allt större vikt läggs vid att skapa konkurrenskraftiga stadsrum med tydlig identitet för att sätta sin stad på kartan som en plats för internationella investerare (Harvey 2011; Madanipour 2010; Franzén, Herttling och Thörn 2016). Ofta sker det genom en utveckling av städers eller platser varumärke, och själva platsen blir som en handelsvara i konkurrensen städerna emellan (Madanipour 2010; Franzén, Herttling och Thörn 2016).

Bakgrunden till den här förändringen går att finna i en global ekonomisk kris på 70-talet. För att komma till bukt med den brist på resurser som detta resulterade i för städer världen över så bestämde sig en grupp beslutsfattare i USA gemensamt för att det krävdes innovation och entreprenörskap. Detta som ett sätt att uppmuntra stadsutveckling och tillväxt (Harvey 2011, s. 107-105). För att rusta upp och återta kontrollen över de offentliga rummen i staden som blivit eftersatta till följd av krisen skulle entreprenörskap användas. Områdena skulle bli attraktiva igen genom att förbättra villkoren för handeln och krafttag mot störande visuella inslag i stadsrummet (Franzén, Herttling, Thörn 2016, s. 33). Modellen har sedan använts som ett föredöme för ett flertal länder världen över, men har applicerats lite olika.

I Sverige fick idéerna om entreprenörskap i staden snabbt fäste. Privatiseringspolitiken började drivas. Ökad valfrihet, medborgaren som kund och decentralisering som några av nyckelorden, samtidigt som välfärdsstrategier underordnades strategier för ekonomisk tillväxt (Montin 2012). Fler förändringar i politiken som svar på en ekonomisk kris under 90-talet har lett till att flera kommuner i Sverige saknar resurser till att förvalta och bygga offentliga platser. Detta har öppnat upp för privata aktörer att istället gå in och bygga eller förvalta offentliga miljöer. På det här sättet har antalet privatägda offentliga platser i våra städer ökat. En oro för vilka intressen som får styra när privata aktörer äger och förvaltar stadens gemensamma ytor har därför blossat upp. De privata aktörernas huvudmotiv är att få avkastning på sina investeringar, inte att se till allmänhetens behov på det sätt en myndighet gör (Bradley 2005, s 178).

En del akademiker med kunskap om staden och dess processer varnar därför för att vissa allmänna intressen riskerar att inte värnas om av dessa aktörer. De är också oroliga för att grupper som inte passar in i de privata aktörernas mall för en god konsument riskerar att uteslutas ur det offentliga rummet (Madanipour 2010; Mitchell 2003; Franzén, Herttling och Thörn 2016).

De trender i samhället som ligger bakom det växande antalet privatägda offentliga platser har också verkat på andra sätt samtidigt. Många argumenterar för att en privatisering av offentliga rum har skett i stort, och syftar då inte på rummens ägandeskap utan till hur de *upplevs* som privata eller allmänna (Franzén, Herttling och Thörn 2016; Langstraat och Van Melik 2013). Detta kan ta sig uttryck i hur platsen är utformad eller mot vem den riktar sig mot, och är en effekt av att stadsrummet ses som ett verktyg i konkurrensen städer emellan.

Är de privatägda offentliga rummen lika offentliga som de allmänt ägda rummen? Hur upplevs de av människorna i staden?

Uppsatsens tar utgångspunkt i de här funderingarna. En tidigare studie har gjorts av en student från SLU, Monica Brogard, som undersöker ett offentligt torg i anslutning Mobilia köpcentrum i Malmö (Brogard 2016). Syftet för den studien var att undersöka intentionerna hos de privata ägarna och andra aktörer i projektet för att skapa en bild av hur privatiseringen påverkar exempelvis rummets utformning och förvaltning. Den här uppsatsen kommer att bygga vidare på studien av fallet Mobilia genom att undersöka hur detta privatägda offentliga rum brukas och upplevs av människorna som vistas på platsen jämfört med ett allmänt ägt offentligt torg i Malmö.

1.2 Mål och syfte

Målet med uppsatsen är att undersöka om privatägda offentliga rum upplevs och används annorlunda av människorna som vistas där än allmänt ägda offentliga rum. Syfte är att fördjupa kunskapen kring hur privatiseringen påverkar offentligheten, och därmed dagens stadslandskap, samt vad det kan ha för konsekvenser för människorna använder rummen i sin vardag.

1.3 Frågeställningar

Följande frågeställningar ska försöka besvaras under uppsatsens gång:

- Vad är det för skillnader på ett allmänt ägt och privatägt offentligt rum?
- Skiljer de sig åt i hur graden av offentlighet upplevs?
- Riskerar det privata ägandet av offentliga rum att påverka medborgarnas demokratiska rättigheter till stadens ytor?

1.4 Avgränsningar

I fallstudien kommer två offentliga torg i Malmö att studeras och därmed begränsas fallstudiens resultat till dessa två specifika platser. Platserna är belägna i innerstaden och således är det innerstadens problematik och utmaningar som aktiva i formandet av dem. För offentliga rum belägna i mindre centrala delar eller i mindre orter kan förutsättningarna se annorlunda ut. Fallstudien genomförs på plats på torgen vilket innebär att personer som av olika anledningar inte använder platsen inte finns representerade. Detta kan dock vara intressant för framtida studier att undersöka vilka dessa grupper skulle kunna vara och varför de inte använder platsen.

1.5 Definition och reglering av offentliga rum

I uppsatsen kommer offentliga rum att studeras och diskuteras ur olika infallsvinklar. En definition av begreppet behöver därför göras eftersom att det kan finnas olika uppfattningar av vad som menas med ett offentligt rum. Begreppet ”privat” används ibland som motsats till ”offentligt” när man vill prata om hur tillgänglig och öppen en plats är för allmänheten, där man då syftar på att det är en privat karaktär som människor upplever på platsen. I den här uppsatsen kommer begreppet ”privat” att användas i detta syfte. För att beskriva att en plats ägs utav en privat aktör så kommer ”privatägd” att användas.

Ordningslagens juridiska definition av offentlig plats (SFS 1993:1617) lyder enligt 1 kap 2 § som följande: ”allmänna vägar, ... gator, vägar, torg, parker och andra platser som i detaljplan redovisas som allmän plats och som har upplåtits för sitt ändamål”. Det är alltså öppna platser som är tillgängliga för allmänheten som det rör sig om. I paragrafen beskrivs också privatägda offentliga platser som ”andra landområden och utrymmen inomhus som stadigvarande används för allmän trafik.”. Hit kategoriseras också exempelvis gångytor i köpcentrum och gallerior. I Svensk lag klassas och regleras alltså privatägda offentliga rum likadant som allmänt ägda offentliga rum om de används för allmän trafik.

Den här studien kommer att undersöka två offentliga platser som båda är torg, och torg som allmänna platser ska därför presenteras noggrannare. Boverkets definition lyder: “[...] en öppen plats som ofta har en hårdgjord yta och saknar omfattande vegetation. Torget avgränsas av byggnader eller andra stadsbyggnadselement och kan användas för till exempel handel, utskänkning och allmän kommunikation.” (Boverket 2016). Eftersom torg är allmänna platser lyfts de också fram som något gemensamt för allmänheten och som därför ska vara ansatt för ett gemensamt behov. Vanligtvis får enskilda verksamheter bara upplåtas tillfälligt, exempelvis för konserter. För torg finns det vissa verksamheter som räknas som tillhörande,

exempelvis torghandel, kiosker och parkeringsplatser. När kommunen är huvudman kan marken upplåtas för ändamål som inte är tillfälliga men som gynnar allmänheten, exempelvis en privat driven korvkiosk. På samma sätt kan en privat ägare till ett torg upplåta marken för ändamål som gynnar det gemensamma intresset (Boverket 2016).

2 Teori och metod

2.1 Teoretisk ramverk

Här följer en sammanfattning av uppsatsens teoretiska utgångspunkter. Främst är det teorier av David Harvey, Henri Lefebvre och Jürgen Habermas som används och som problematiserar kampen om det offentliga rummet på olika sätt.

I sin bok *Ojämlighetens nya geografi* från 2011 beskriver kulturgeografen och författaren David Harvey relationer mellan pengar, tid och rum och hur dessa har format vårt samhälle. Han menar att staden är ett manifest av ett samhälles ekonomiska system (Harvey 2011, s. 8). Ur ett marxistiskt perspektiv undersöker han sambandet mellan den globala kapitalismen och de ojämlikheter den skapar. Centralt inom kapitalismen är kapitalackumulation, den dynamik som motiverar jakten på vinst. Logiken bakom kapitalackumulationen handlar om att investera finansiella tillgångar med målet att öka deras värde, vilket sedan i sin tur kan återinvesteras. Detta är själva tillväxtens drivkraft (Richards 2013). Om överskottet bara cirkulerar i ett planlöst tomrum kommer det att devalveras, vilket är ett inbyggt problem i det kapitalistiska systemet. Harvey beskriver hur dagens kapitalism söker rumsliga lösningar på problemet genom att exportera överskottet till andra rum. Överskottet kan också investeras i byggda miljöer. Här skapas en balansgång för den urbana kapitalismen mellan att bevara värdet på de gjorda kapitalinvesteringarna och att förstöra värdena för att skapa rum för ny ackumulation. På så sätt är staden sammanlänkad med det kapitalistiska systemet och en ojämn geografisk utveckling (Harvey 2011, s. 10). Vidare beskrivs hur beslutsfattare i allt högre grad gått emot en entreprenörmässig utveckling av staden där syftet är att locka till sig internationella investeringar. Denna styrningsform kännetecknas av imageskapande och marknadsföring, privatiseringstendenser och en satsning på tillväxtstrategier före välfärdsstrategier.

Den franska marxistiska filosofen och sociologen Henri Lefebvre skriver i sitt verk *The production of space* från 1974 om det offentliga rummet som en politisk och social produkt. Det offentliga rummet är den ultimata arenan för social kamp, och är därmed högst politiskt. Rum är kontrollerbara vilket tillåter social dominering av rum, där Lefebvre menar att det är skillnad mellan appropriation och dominans av rum (Elden, 2004, s. 183). Appropriation sker när någon grupp tar rummet i besittning och är ett mått på medborgarinflytande, tvärtemot dominans (Lefebvre 1974, s. 165). När stadens invånare inte själva kan eller vill appropriera det offentliga rummet görs det istället av någon annan. Enligt honom så är rätten till staden kopplad till rätten att ta den i besittning (Lefebvre 1974, s. 64-168). Rum bildas på två sätt: som en social formation och som en mental konstruktion (Elden 2004, s. 189). Lefebvre menar att den kapitalistiska politiska ekonomins utgångspunkt kring rum utgår ifrån en brist på utrymme. Detta

menar han dock bara kan sägas vara sant i städernas centrum. Denna idé påverkar dock hur vi ser på tillgången på rum. Sociala strukturer reproduceras i fördelningen av sociala rum. Detta sker genom att mer yta eller bättre kvalitet på rum tillägnas dem med störst ekonomiska tillgångar. Enligt honom sker det alltså en klasskamp i den rumsliga dimensionen (Elden 2004, s. 192).

Den tyska sociologen Jürgen Habermas beskriver i sin bok *Borgerlig offentlighet* från 1962 det offentliga rummet och den tidiga borgerliga offentlighetens betydelse för demokratins framväxt. I de offentliga rummen kunde borgarna samlas och diskutera politiska frågor, vilket skapade den allmänna opinionen. Han menar att det var offentligheten som kontrollerade staten. Den borgerliga offentlighetens avveckling har sedan skett genom att de människor som tidigare vistades i de offentliga rummen och diskuterade politik idag i högre grad håller sig i hemmet. Där får de den allmänna opinionen serverade till sig via media istället för att vara med och aktivt skapa den. Han talar om en kapitalistisk utveckling där offentligheten blivit allt mer kommersialiserad och statens inflytelse över det privata livet ökat, samtidigt som privatlivet gjorts mer offentligt. Detta har lett till att människor idag i högre grad "konsumerar" den allmänna meningen istället för att vara med och producera den (Habermas 2003, s. 139-175).

Tillsammans beskriver de hur det i formandet av staden pågår en kamp mellan de som dominerar rummet och de som försöker hävda sin rätt att ta det i besittning, vilket är en utgångspunkt för uppsatsen.

2.2 Material och metod

Som metod har en fallstudie och en litteraturstudie använts. Syftet med fallstudien var att jämföra två offentliga platser i Malmö med avseende på deras grad av offentlighet. Detta för att undersöka ifall det går att utläsa en lägre grad av offentlighet hos platser med privat ägandeform, som förefaller vara den vanligaste kritiken mot dem.

Det bör nämnas inledningsvis att fallstudien har begränsas till två platser för att rymmas inom kursens tidsramar. Resultaten ifrån studien kan därmed inte visa några resultat kring hur det förhåller sig generellt mellan privatägda och allmänt ägda offentliga platser med avseende på offentlighet. Det hade varit intressant att i en mer omfattande studie undersöka ett flertal privatägda och allmänt ägda platser i samma avseende för att se ifall det går att utläsa några skillnader dem emellan. De resultat som fallstudien ger kommer istället att fungera som ett underlag för en diskussion i frågan. Studien kan också fungera för att illustrera några av de aktiva skillnaderna i kontroll av det sociala livet som kan skilja mellan privatägda och offentligt ägda platser.

Fallstudien utformades för att undersöka om människor upplever olika offentliga rum som mer eller mindre offentliga. Fallstudier lämpar sig när

förändringar eller processer vill studeras. Genom att välja fall som är olika varandra i väsentliga avseenden, i denna studie alltså själva ägandeaspekten av platsen, kan resultaten jämföras för att se om det går att utläsa några skillnader. För att ge en så bred bild som möjligt av de studerade fallen är det vanligt att information av olika karaktär samlas (Patel och Davidsson 2003, s. 54). För att få fram olika typer av information av platserna utformades fallstudien i två delar: en observationsbaserad del och en frågebaserad del.

Den observationsbaserade studien användes för att samla in kvantitativa data om det offentliga livet. Syftet var att ta reda på hur stort antal människor som använder platsen och på vilket sätt. Liknande förhållanden med avseende på väder, klockslag och veckodag valdes ut för att inte dessa faktorer skulle påverka resultatet.

För att ta reda på hur personer upplever platsen med avseende på offentlighet utformades en frågebaserad studie. De inledande frågorna i frågeformuläret (Se bilaga 7,1 och 7,2) går snabbt att fylla i och avser ge information om hur personen använder platsen och vilken relation personen har till platsen. De följande frågorna syftar sedan till att få igång ett resonemang om platsens upplevda trygghet, intryck och offentlighet och besvaras med längre skriftliga svar. Att innan frågorna ställs förklara syftet med intervjun och hur materialet kommer att användas är viktigt så att personen är medveten om vad den tackar ja till (Patel och Davidsson 2003, s. 70).

Resultaten från studien diskuteras slutligen utifrån uppsatsens teoretiska ramverk och litteraturstudie. Materialet till litteraturstudien består av böcker och vetenskapliga artiklar som har hittats främst via SLUs bibliotek och databaser, men även andra bibliotek och webbsidor. Artiklar och uppsatser inom ämnet har studerats för att samla in kunskap och deras källlitteratur har lett vidare till fler relevanta och nyanserade referenser till uppsatsen.

I uppsatsen har Monica Brogards studie, *Hur påverkas det offentliga rummet av en privat ägare? –En studie om fallet Mobilia*, kunnat användas som ett kunskapsunderlag. Det har varit intressant att studera hur besökare upplever utemiljön på Mobilia med denna kunskap kring hur projektet har utvecklats och hur de olika aktörerna i projektet har samverkat.

2.3 Studiens platser

För studien söktes två offentliga platser där en är i privat ägo och en är allmänt ägd. Torget vid Mobilia köpcenter valdes i samråd med handledare som den plats som innefattas av ett privat ägandeskap. Platsen har varit objekt för en tidigare studie av privatägda offentliga platser, *Hur påverkas det offentliga rummet av en privat ägare? –En studie om fallet Mobilia* av Monica Brogard (2016), och vore därför intressant att koppla an till. För att de båda platserna ska gå att jämföra rättvist behöver urvalet göras efter

väsentliga likheter. Ett allmänt ägt torg i Malmö som liknar det vid Mobilia till storlek, användning och kommersiell prägling var viktigt vid urvalet, och valet föll på Triangeln. Båda är offentliga torg i nära anslutning till shopping, och passerar av många människor dagligen utan det egentliga syftet att besöka torget. Hänsyn får tas till Triangelns mer centrala läge och närhet till en tågstation som används av många resenärer dagligen.

2.3.1 Mobilia

Mobilia är ett köpcentrum i Malmö som invigdes 1968 och som ägs och förvaltas av ett av Sveriges största börsnoterade fastighetsbolag, Atrium Ljungberg. Området har genomgått ett flertal renoveringar och ambitionen har varit att utveckla området till ett stadskvarter (Mobilia 2017). Under planeringsfasen av projektet lades det vikt vid att utomhusmiljön skulle vara en naturlig del av köpcentret, och utöver butiker finns här bostäder och service, exempelvis en takförskola. Vid förändringen av Mobilia, som påbörjades 2007, så var ambitionen från arkitekterna att förlänga Malmös innerstadskänsla och skapa ett stadskvarter. I den här processen planerades torget, som är beläget mellan köpcentrets byggnader, som en förlängning av Malmös torgstruktur. Förbi torget löper en kommunal cykelväg (Brogård 2016). Vid tidpunkten för studien håller den sista etappen av Mobilia på att byggas. Tidigare har torget inte varit avgränsat från den öppna ytan som nu bebyggs, men nu har det fått sin slutliga form och storlek.

2.3.2 Triangeln

Triangeln är troligtvis Malmös äldsta bevarande vägkorsning och bär på en stor dos Malmöhistoria. Fram till 1800-talet fick platsen inte lov att bebyggas och hade en lantlig karaktär. Sedan utvecklades Södra Förstadsgatan till ett tätare bebyggt stråk som gav korsningen vid Triangeln en central funktion. Vid den Baltiska utställningen i Malmö 1914 byggdes den triangelformade refug som har gett Triangeln sitt namn. Triangeln har byggts om ett flertal gånger, som mest var det sju vägar som korsades på platsen. På det nuvarande torget har det legat flera låghus och ett spårvagnsspår har löpt förbi. Sedan 1999 står Björn Nørgaards postmoderna staty "Treenighet" på torget. Byggprojektet av köpcentrumet och den höga hotellbyggnaden i glas var starkt omdebatterat men är idag en del av de element som formar platsen (Gentili 2009). Idag kantas torget på ena sidan av den högresta hotellbyggnaden och entrén till Triangeln köpcentrum på andra sidan av en trafikerad väg. På de andra sidorna ligger flervåningshus med verksamheter i bottenplan och Triangeln kopplar an mot gågatan Södra Förstadsgatan.

3 Litteraturstudie

3.1 Kontroll och bevakning i det offentliga rummet

Som redan avhandlats så gäller samma lagstiftning för privatägda och allmänt ägda offentliga plaster.

Privata ägare har möjlighet att själva välja vilken grad av bevakning som ska användas på platsen och vilka öppettider som ska gälla (SFS 1993:1617). Detsamma gäller egentligen också för kommunen som förvaltar de allmänt ägda platserna, men här prioriteras i högre grad att platsen ska vara öppen och tillgänglig för allmänheten. För de privata ägarna finns det inget mervärde i sig att platsen gynnar allmänheten på det sättet (Kayden och The New York City Department of City Planning 2000, s.55). Vidare så har ägarna rätt att införa vissa regler för användandet av platsen, men det finns tydliga föreskrifter kring vilken typ av regler som får införas. Det kan exempelvis röra sig om förbud att rasta hunden eller att införa ett cykelförbud för platsen.

Regelmässigt skiljer de sig främst i de adderade lager av kontroll som kan läggas till. För att svara på frågan om exkludering sker är det därför intressant att undersöka mot vem de adderade lagarna av kontroll är riktade och varför. Är det brottsbekämpning det handlar om eller är det exkludering av vissa grupper som sker? Hur lyckas man argumentera för att utesluta människor ur det offentliga? Flera teoretiker uttrycker en oro över att de offentliga rummens öppenhet och inkludering riskerar att inskränkas i de privatiseringsprocesser som är aktiva i staden (Bradley 2005; Akkar Ercan 2010; Mitchell 2003). Det har formulerats att det finns en risk att de privatägda platserna riktar sig mer mot köpstarka grupper. Men vilka är det då man vill hålla borta från det offentliga rummet och med vilka medel?

3.1.1 Kontroll av särskilda grupper?

Författarna Franzén, Hertting och Thörn (2016) menar att människorna i staden ses som en del av det offentliga rummet i dess funktion som skyltfönster mot världen. En del av privatiseringens imageskapande handlar om att få rätt typ av människor att göra rätt typ av saker i stadens centrala rum.

Enligt William H. Whyte, amerikansk journalist och mentor till Jane Jacobs, så är anledningen till att det inte skapas bättre platser rädslan för ”de oönskades” fel. I en oro för att attraktiva platser ska attrahera även de man inte önskar se på platsen så görs de medvetet defensiva. Exempelvis görs bänkar för korta att sova på, kanter görs obehagliga att sitta på och många platser som hade behövts i staden skapas helt enkelt inte. Ett problem med försöken att inte locka till sig de oönskade genom en exkluderande utformning är att de är svåra att urskilja från andra grupper. Effekten blir därför att andra personer inte heller finner platserna särskilt trevliga att

vistas på. Whyte menar att det ironiskt nog är dessa defensivt utformade platser som man mest troligt finner de oönskade i, eftersom att de föredrar att vistas på mindre livliga platser (Whyte 2009, s. 156-157). Att utforma platser i staden så att de inte blir trivsamma för någon för exkludera ett fåtal förefaller inte vara någon bra strategi, särskilt inte om man önskar attrahera kunder till sin verksamhet. Vad finns det då för alternativ?

Författarna Franzén, Hertting och Thörn (2016) menar att det utvecklades en låg tolerans av störande inslag i det offentliga rummet som en reaktion mot det förfall av stadsrummet som uppstod i många städer efter oljekrisen på 70-talet. I New York utvecklades två strategier för att förhindra de offentliga platsernas fortsatta förfall. Den ena strategin, som presenterats tidigare i litteraturstudien, gick ut på att göra området mer attraktivt, att sälja staden. Den andra strategin gick under beteckningen nolltolerans och avsåg ordningspolisens arbete. Syftet var att röja undan störande spår av mänskliga handlingar, exempelvis graffiti och nedskräpning, eftersom att man ansåg att det skulle bjuda in till liknande handlingar och fortsätta den nedåtgående trenden. Som störande inslag räknades också vissa sociala grupper, exempelvis hemlösa eller tiggare. Även handlingar som inte var direkt kriminella men som kunde anses störande för platsens ordning innefattades av nolltoleransen. Tanken var att man genom att få bort detta från stadsrummet kunde man hindra förfallet och göra staden attraktiv igen (Franzén, Hertting och Thörn 2016, s. 32).

”Det finns få saker som smygprivatiseras i Sverige med sådan brist på debatt som ordningshållningen i det offentliga rummet” -(Franzén, Hertting och Thörn 2016, s. 241).

Detta hävdar författarna efter att ha granskat två stadsutvecklingsprojekt i innerstäderna i Göteborg och Stockholm. De tar upp Göteborgs stad som ett exempel där man försökt öka innerstadens attraktivitet genom att jobba med renhållning, både konkret och symboliskt. Den konkreta renhållningen handlar om att plocka upp fimpar och städa bort smuts. Den symboliska renhållningen menar de handlar om att styra och kontrollera olika flöden i stadsrummet (Franzén, Hertting och Thörn 2016, s. 133).

I fallet Göteborg har man tryckt på att ett städat stadsrum skapar trygghet. Detta har tagit olika uttryckssätt. Att klippa ner buskar för att öka sikten så att ingen ska kunna gömma sig bakom dem är en strategi som har använts, samt att stänga ner offentliga toaletter efter att en undersökning visat att människor upplevde dem som otrygga och äckliga (Franzén, Hertting och Thörn 2016, s. 153). I sådana fall kan man resonera kring hur dessa åtgärder påverkar stadsrummets praktiska eller estetiska uttryck. Att kunna använda en offentlig toalett eller uppleva grönska och rekreation i staden fyller också viktiga funktioner, särskilt för personer som av olika anledningar inte kan uppsöka andra platser för att få dessa behov tillgodosedda. Vilka ingrepp är rimliga att göra i staden för att åtgärda upplevd otrygghet?

I Göteborg har man uppfattat närvaron av uteliggare och tiggare som ett problem och satt in strategier för att få bort dem (Franzén, Hertting och

Thörn 2016, s. 153). Ett projekt kallat ”Trygg i centrum” har pågått sedan 2008 och innebär att säkerhetsvakter patrullerar vissa gator i innerstaden mellan 22 och 06. Bevakningsuppdraget innebär att vara synlig, patrullera utanför byggnaderna, avvisa obehöriga personer och rapportera misstänkt beteende och klotter. Tanken är att synliga väktare ska motverka upplevd otrygghet, snarare än att faktiskt hantera befintlig brottslighet, och arbetet är därmed preventivt. ”Trygg i centrum” är en tjänst som har införts för betalande medlemmar, poängterar författarna till boken, och syftet är alltså inte att göra stadsrummet tryggare för allmänheten utan att övervaka fastigheter och butiker.

Författarna granskar vidare de veckorapporter som väktarna lämnar in till kunden, aktiebolaget Innerstaden Göteborg, i syftet att få en bild av väktarnas arbete. De menar att en stor del av säkerhetsvakternas arbete visade sig bestå av att säkra byggnader från uteliggare. Flera avvisanden av uteliggare rapporteras och när en port är trasig understryks risken att uteliggare tar sig in snarare än risken för inbrott (Franzén, Hertting och Thörn 2016, s. 154-156). Med denna undersökning i ryggen så menar författarna att denna strategi bygger på skingring, med tillfälliga åtgärder istället med säkerhetsvakter som upprepat avvisar exempelvis uteliggare från platsen. Detta till skillnad från amerikanska studiers slutsats om hur det offentliga rummets tillgänglighet för utsatta grupper minskar genom privatisering, förbud och övervakning (Franzén, Hertting och Thörn 2016, s. 157).

Enligt ordningslagen (SFS 1993:1617) behövs det inte tillstånd för att använda en offentlig plats ”om platsen tas i anspråk endast tillfälligt och i obetydlig omfattning och utan att inkräkta på någon annans tillstånd.” Som beskrevs inledningsvis i uppsatsen så innefattar detta även privatägda offentliga rum. ”Om ett område eller utrymme ... är tillgängligt för allmänheten endast under vissa tider, är det offentlig plats under dessa”. Detta gäller alltså även ifall platsen ibland är reglerad av öppettider. Enligt svensk lag har alltså ägaren till platsen inte rätt att avvisa någon om inte personen betar sig på ett förargelseväckande sätt. Detta varierar dock från land till land, och en del av litteraturen är skriven av internationella författare vars länders lagstiftning kan tillåta privata aktörer att avvisa människor från platsen. Varför det ser annorlunda ut i Sverige är intressant att reflektera över. Monica Brogard (2016) resonerar i sin uppsats kring att det beror på Sveriges välfungerande juridiska system som ogärna utesluter människor på det sättet.

Att ordningsvakterna på Mobilia skulle ha liknande rutiner som de i Göteborgs innerstad (eller Stockholm) finns det inget stöd för, särskilt inte om de som områdeschefen säger inte uppfattar utsatta gruppers närvaro som ett problem. Att rutinerna för väktare skiljer sig åt mellan uppdrag och arbetsplats är högst troligt, men exemplet tjänar till att ge inblick i hur ett bevakningsuppdrag i ett offentligt rum i Sverige kan se ut. På Mobilia ska det finnas tre vakter som patrullerar området under köpcentrets öppettider. Brogard (2016) är av uppfattningen att de främst patrullerar inne i köpcentrumet. Under fallstudiens genomförande på Mobilia observerar jag

dem dock även patrullera torget och råkar i samkväm med dem. Mer om detta presenteras tillsammans med studiens resultat. Utöver det finns det väktare som patrullerar området på natten och övervakningskameror. Särskilt torget ska vara en plats som bevakas med kamerorna. Överlag läggs det mycket pengar på bevakning av platsen (Brogard 2016). Brogard resonerar vidare att det är förståeligt med den bevakning som finns av Mobilia eftersom att det inne i köpcentrumet finns mycket utav värde, men samtidigt belyser hon att bevakningen av platsen kan fungera som en trygghet för en del personer.

3.1.2 Legitimisering genom trygghetsargument

Staeheli och Mitchell menar att den här typen av offentliga ytor som investerar i säkerhet kan tänkas locka människor som annars undviker offentliga platser av rädsla för våld. Det finns nämligen de som hävdar att en anledning till att de offentliga rummen har blivit de privatisera aktörernas ansvar är att många människor är rädda för att röra sig i det offentliga rummet. Det är för att komma tillrätta med det här problemet som det har uppstått ett fokus på trygghet på våra offentliga platser. Därför krävs det kameraövervakning och vakter menar man (Staeheli och Mitchell 2008, s.57). Andrew Kirby skriver i sin artikel *The production of private space and its implications for urban social relations* från 2008 att många personer upplever staden som otrygg och därmed vill distansera sig från den, exempelvis genom att bosätta sig bakom stängda grindar i privata fastigheter, där deras isolering från staden förstärker deras sociala oro (Kirby 2008).

Don Mitchell försöker sig på en mer filosofisk förklaringsmodell än rädslan för våld till varför människor upplever de gemensamma stadsrummen som otrygga. Han menar att vi omdefinierar offentliga platser till ett landskap, till en scen som de bemedlade med sin blick uttrycker ägandeskap över och styr de sociala samspelet på. Staden sedd som ett landskap bygger upp en känsla av kontroll över de byggda strukturerna från den som betraktar dem. När de hemlösa gör entré på scenen blir detta således en påminnelse för betraktaren att kontrollen inte ligger hos dem utan hos ett nyckfullt ekonomiskt system, som lika lätt kan omkullkasta deras liv och vardag som det redan gjort med de marginaliserade människor de ibland ser när de rör sig i de offentliga rummen (Mitchell, 2003, s. 186-187). Med andra ord menar han att det undermedvetet väcks en otrygghet som man försöker distansera sig från genom att få bort oönskade grupper ur stadsbilden. Som teori är den intressant, men den upplevda otryggheten beror säkert också på en faktisk rädsla för brott. Brottsförebyggande rådet rapporterar dock om en ökning i upplevd otrygghet som inte motsvarar ökningen i faktiska brott (Command, Hambrook, Wallin, Westerberg, Irlander Strid, Hvitfeldt 2017). Detta i relation till det ekonomiska systemets ökade otrygghet i form av den omfördelning som skett från välfärdsstrategier till tillväxtstrategier de senaste decennierna, som diskuterats i tidigare kapitel, gör det dock intressant att undersöka samband mellan upplevd trygghet och ekonomisk

stabilitet. Detta ska förstås också sättas i kontext till exempelvis mediala rapporteringar om vårt samhälle och vilka potentiella hot som målas upp där, vilket påverkar vår bild av vårt samhälle på ett mer medvetet plan är Mitchells förklaringsmodell.

I intervjuer med patrullerande poliser i Göteborgs innerstad säger de att antalet säkerhetsvakter och väktare ute på gatorna har ökat de senaste decennierna. De ser skiftet där privata aktörer tagit över rollen för att bevara ordningen i det offentliga rummet som problematisk, dels för att deras egna förutsättningar för att utföra sitt yrke på platsen förändras, och dels för att de upplever det som problematiskt att vissa grupper eller stadsdelar köper sig trygghet. Polisen upplever att de närmas av både allmänhet som reagerar på incidenter och personer med missbruksproblematik som upplever det som en lättnad med riktiga poliser, och menar att många är osäkra på väktarnas roll. Många uppfattar att väktarna har en hård approach och missbrukare upplever sig bli illa behandlade av dem (Franzén, Hertting och Thörn 2016, s. 157)

Områdeschefen för Mobilia, Anders Murmark, intervjuas av landskapsarkitektstudenten Monica Brogard i hennes kandidatuppsats från 2016. En av frågorna berör socialt svaga grupper som rör sig på Mobilia. Han menar att det inte är ett stort problem för dem, och att de känner medlidande med personerna. Det finns ett systembolag på Mobilia, och personer med beroendeproblematik söker sig till området av den anledningen och för att det är en social samlingspunkt. Även tiggande personer kommer till platsen eftersom att det rör sig människor här och konsumerar. Murmark menar att de har ett ganska väl fungerande system och rutiner för att hantera sådant, och syftar på väktarna på platsen. Vilka rutiner det rör sig om går han inte närmare in på (Brogard 2016).

Kirby riktar kritik mot de teoretiker som menar att vi fördrivs från offentliga platser, och därmed den offentliga sfären, genom dagens övervakning av dem. Detta antyder att traditionella offentliga platser varit öppna och tillgängliga för alla som ville nyttja dem på lika villkor. Så är dock inte fallet, menar han och tar som exempel upp hur kvinnor tidigare ofta varit (och fortfarande är i vissa länder) exkluderade från det offentliga rummet. Det vore också att anta att möjligheten att samlas eller inte för att framföra åsikter vore avgörande för den politiska utkomsten. Vidare menar han att det finns ingen nödvändig anledning till att handlingar som syftar till att påverka ekonomiska, sociala eller politiska system måste utgå ifrån en fysisk plats som ett offentligt rum. I dagens informationssamhälle kan organisering ske genom andra plattformar (Kirby 2008). De kulturella och politiska värden som finns i att samlas med likasinnade för att framföra sina åsikter på fysiska platser kan dock vara svåra att ersätta med digitala forum. Kirby frågar sig inte heller vilka grupper det är som riskerar att uteslutas genom bevakningen av rummen idag.

Mätbarhet av offentlighet

När vi rör oss i staden har vi oftast en uppfattning om var vi får lov att vistas och när vi närmar oss någons privata egendom. Den fysiska utformningen hjälper oss att urskilja vad som är en plats som är öppen för alla och vad som är någons personliga utrymme. Som Madanipour uttrycker det så behövs denna uppdelning av privata och offentliga platser för att samhället ska fungera. Utan den skulle vi ha svårt att orientera oss i staden. Dock kan det uppstå kontroverser kring hur platserna definieras och på vilket sätt deras gränser skapas (Madanipour 2010, s. 9). Kan man då använda det här sättet att skilja mellan offentligt och privat för att mäta offentligheten av en plats? För att göra detta behövs en syn på begreppen privat och offentligt som innefattar mer än platsens ägandeform. Det intressanta blir istället hur vi upplever någonting som privat eller offentligt och varför.

3.2.1 Gränser och öppettider

De offentliga rummen karaktäriseras genom hur de skiljer sig från den privata sfären, med andra ord är det dess gränser som avgör vilken typ av offentlig plats det är och dess kvalitet, menar Madanipour. Om gränserna är bevakade av murar, grindar eller vakter är det inte längre en offentlig plats. Ju mer öppet och tillgängligt rummet blir desto mer offentligt är det (Madanipour 2010, s. 9). Müge Akkar Ercan är assisterande professor i stads- och regionplanering vid det tekniska universitetet i Ankara i Turkiet. Han uttrycker en oro för att privatiseringen ska utgöra ett hot genom att gynna det privata intresset som förvaltar platsen istället för de allmänna intressena och på sikt öka klyftorna i samhället. Genom minskad tillgänglighet och ökad kontroll på de offentliga platserna menar han att man kan ifrågasätta de offentliga rummens faktiska offentlighet (Akkar Ercan 2010, s. 22). Minskad tillgänglighet behöver inte alltid ske i form av fysiska gränser kring platsen utan kan också handla om andra begränsningar för rörelsefriheten på platsen, även tillfälliga sådana som begränsade öppettider.

Privata ägare har möjlighet att själva välja vilken grad av bevakning som ska användas på platsen och vilka öppettider som ska gälla (SFS 1993:1617). Detsamma gäller egentligen också för kommunen som förvaltar de allmänt ägda platserna, men här prioriteras i högre grad att platsen ska vara öppen och tillgänglig för allmänheten. För de privata ägarna finns det inget mervärde i sig att platsen gynnar allmänheten på det sättet (Kayden och The New York City Department of City Planning 2000, s.55). Vidare så har ägarna rätt att införa vissa regler för användandet av platsen, men det finns tydliga föreskrifter kring vilken typ av regler som får införas. Det kan exempelvis röra sig om förbud att rasta hunden eller att införa ett cykelförbud för platsen. Gränser och andra hinder är alltså en faktor som skulle kunna minska en plats upplevda offentlighet, men det är inte den enda faktorn som påverkar.

3.2.2 Intentionerna bakom platsen

Genom att ställa begreppen privat och offentligt i motsats till varandra försöker Akkar Ercan finna en definition för offentlighet. Han kommer fram till tre framträdande kriterier i vilka de skiljer sig åt från varandra: tillgänglighet, aktörer och intressen (Akkar Ercan 2010, s. 23-25). Tillgänglighet syftar till hur öppen och inkluderande platsen är, aktörerna är ägarna för platsen och intressen syftar till om initiativet gynnar privata eller allmänna intressen. De allmänna intressena är kommunernas uppgift att tillgodose, men de privata ägarnas intressen kan variera och vara mer enskilda. Målet för den privata sektorn är att generera intäkter för att tjäna på sin investering. Anledningen till att de vill att allmänheten ska vistas på deras mark är för att de ska konsumera vilket kan upplevas som problematiskt, menar Jankovič Grobelšek, verksam vid University of Ljubljana's Faculty of Architecture. Investeringar i grönytor, lekplatser eller sittplatser finns det lite intresse av hos de privata aktörerna eftersom de inte ger några intäkter tillbaka. Istället är det kommersiella platser som det investeras i. För att komma tillrätta med problemet så föreslår hon att det borde inrättas ett regelsystem för privatägda offentliga platser som försäkrar att de kommer allmänheten till nytta. På det stora hela menar hon att de privatägda offentliga platserna kan fungera som bra komplement till andra offentliga platser i staden (Jankovič Grobelšek 2012). Med förslag så som Jankovič Grobelšek för fram skulle inte längre de olika intressena bakom platsen ha lika stor betydelse eftersom det skulle få privata investerare att behöva uppfylla fler intressen än enbart dem som kan ge profit tillbaka vilket skulle berika miljöerna.

Intentionerna för torget vid Mobilia har alltid varit att skapa en mötesplats, menar både Helen Mosseby, landskapsarkitekt i projektet Mobilia, och Anders Murmark, marknadsområdeschef. Torget var tänkt att användas som vilken offentlig plats som helst. Murmark beskriver att utemiljön har varit en viktig del i utformningen av Mobilia, den är en del av helhetsupplevelsen som besökaren får. Han reflekterar över att utemiljön kanske till och med är viktigare än innemiljön eftersom att det är på den punkten som de skiljer sig från andra köpcentrum och kan sticka ut genom det. Mossby menar att Mobilia är måna om Malmös invånare eftersom att det är deras konsumenter. De behöver locka dit kunder, och därför är det viktigt att utemiljön är tilltalande för många (Brogard 2016). I fallet Mobilia kan det tolkas som att man har valt att investera i en fin utemiljö och vill rikta sig till en bred skara människor, trots att detta i sig inte ger någon avkastning. Det kan dock fungera som ett sätt att stärka sitt varumärke eftersom att det är mindre vanligt med köpcentrum som investerar i sin utemiljö på det här sättet, och att det är en motivation för dem att erbjuda mer för att locka kunder.

3.2.3 Den fysiska miljöns betydelse

Franzén, Hertting och Thörn har tillsammans skrivit boken *Stad till salu - entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värd* (2016).

Författarna anser att utformningen av det offentliga rummet är en direkt

nyckel till dess reglering. Den gör det möjligt att bjuda in till vissa användningar, och att avstyra andra. De hävdar också att det genom utformningen är möjligt att selektera rummets användare efter social status. Genom en kontroll av rummets symboliska värde kan man styra vilka som attraheras till platsen. Det är en funktion de menar att entreprenörsurbanismen använder sig av genom att höja platsens värde och locka till sig de mer välbeställda (Franzén, Hertting och Thörn 2016, s. 54). Brogard (2016) funderar kring hur Mobilas lönsamhetsintresse har påverkat vem man riktar sig till i utformningen. Är det den breda allmänheten eller riktar man sig genom utformningen till köpstarka grupper? Några enkla svar ges inte på frågan, men landskapsarkitekt Mosseby beskriver hur placeringen och synligheten av skyltarna varit en väldigt viktig fråga i projektet. Atrium Ljungberg, fastighetsbolaget bakom Mobilia, vill få lokalerna uthyrda och då anses det väldigt viktigt att skyltningen från butikerna syns. Det har därför varit en stor utmaning för landskapsarkitekterna på platsen att driva igenom frågan om träden på torget eftersom att byggherren varit rädd att dessa skulle skymma skyltning. Träd med hög krona fick handplockas och argumentationen skärpas för vad grönskan kan bidra med till den känsla som platsen utstrålar idag. Både Mosseby och Murmark beskriver att det i projektet har satsats på dyrare materialval i utformandet av Mobilia. De menar att kvaliteten ska säkra en hållbarhet för framtiden, men också hur de dyrare materialen är viktiga för kvaliteten och känslan som platsen är tänkt att förmedla. Murmark menar att det är viktigt för dem att skapa rätt känsla och rätt atmosfär för platserna (Brogard 2016). Som Borgard också själv skriver så hade det varit intressant att undersöka varför känslan på platsen är viktig för Mobilia. Är syftet att attrahera en viss kundkrets genom utformningen eller är det bara för att människor ska trivas på platsen?

Mattias Kärrholm är professor i arkitekturteori och författare till boken *Arkitekturens territorialitet: till en diskussion om territoriell makt och gestaltning i stadens offentliga rum*. Han menar att det är att ta en omväg att studera de sociala relationerna som ligger bakom initiativet till skapandet av ett rum. Det är den materiella miljön på platsen i sig är det som är viktigt att studera för att förstå den, istället för att försöka demaskera makten bakom initiativet till den byggda miljön (Kärrholm 2004, s. 199-200). Istället för att använda rumsbegreppet vill han beskriva platser med begreppet territorialitet, som innefattar maktspelet som sker på platsen genom att människor använder det (Kärrholm 2004, s. 271.)

3.2.4 Aktiviteter och deras fysiska förutsättningar

Resonemanget hos Kärrholm liknar det hos Don Mitchell, som även han hävdar att det inte är en plats förutbestämda offentlighet som avgör om den är en offentlig plats eller inte. Istället är det människorna som efter sina behov tar den i besittning som genom sina handlingar gör den till en offentlig plats (Mitchell 2003, s. 35). Kärrholm menar att relationen mellan maktutövare (initiativ bakom platsen) och maktobjekt (territoriet) döljs genom att maktutövningen till territoriet röjs undan i och med att arbetet

med att skapa platsen är färdigt. Territoriet kan alltså maskera en maktutövning i form av kontroll och rumslig avgränsning genom att det är ett instrument som i sig självt åstadkommer vissa funktioner eller användningar. Det kan liknas vid att maktens ansikte har ersatts av ett territorium (Kärrholm 2004, s. 200-201). Han ifrågasätter också att tillgängligheten av en plats kan användas som ett mått på offentlighet, och menar att tillgängliggörande inte kan likställas med att sudda ut gränser. Tvärtom menar han att ifall tillgängligheten begränsas i olika delmoment i tid eller rum på en plats så tillåter detta att ett större antal funktioner kan fungera där och att platsen som helhet då kan kännas tillgänglig för ett större antal människor. Denna överlagring av olika territoriella funktioner menar han kan tolkas som platsens grad av offentlighet, och kallar begreppet för territoriell komplexitet. Den territoriella komplexiteten, och därmed offentligheten gynnas av en utformning som tillåter en mångfald av aktiviteter (Kärrholm 2004, s. 271).

Graden av offentlighet beror på vilken typ av aktiviteter som pågår där, menar Madanipour, vilket kan skapa symboliska gränser som håller folk borta eller som kan vara inbjudande till alla som vill delta (Madanipour 2010, s. 9). Kärrholm tar analysen ett steg längre genom sin observation att det är platsens utformning som möjliggör eller omöjliggör olika aktiviteter. En högre grad av materiell styrning på en plats riskerar att minska förutsättningarna för mer oplanerade verksamheter. Kärrholm liknar det vid att platsen är så övertygande i sin utformning att den låser andra möjligheter. Den entydiga formgivningen kan göra det lättare att kategorisera platsen till en viss sort, men samtidigt blir möjligheterna att associera fritt och läsa platsen mer öppet, och därmed söka nya potentialer begränsade. Han menar att exkluderande design är ett exempel på det här draget till sin spets, där armstöd kan ha placerats mellan varje sittplats på en bänk för att förhindra att man ska kunna lägga sig ner på den (Kärrholm 2004, s. 279). Ibland använder man sig av en förstärkning av en plats sort genom vad han kallar för sortstabilisering. Han ger exempel på hur detta förekommer vid upprustningen av torg där man aktivt förstärker torgkänslan genom att lägga till typiska attribut som förknippas med torg, så som bänkar, träd, statyer, fontäner eller torghandel (Kärrholm 2004, s. 269).

3.2.5 Komplexiteten i att mäta offentlighet

Flera tidigare studier med ambitionen att mäta offentlighet har utgått från en lista över önskvärda kvaliteter man vill finna hos offentliga platser. Detta anser Németh och Schmidt (2011) vara en felaktig approach eftersom att det skulle innebära att det finns något sådant som en offentlig plats som möter alla brukares behov och önskemål. De menar att olika personer har olika ideal för vad som är en öppen och inkluderande plats, och därför kan ingen offentlig plats möta allas behov. Att mäta offentlighet måste därför också innebära att fråga sig för *vem* platsen är mer eller mindre offentlig.

Florian Langstraat och Rianne Van Melik uttrycker i sin artikel *Challenging the 'End of Public Space': A Comparative Analysis of Publicness in British and Dutch Urban Spaces* från 2013 att de tycker att flera akademiker är överdrivet skeptiska till den privata sektorns inblandning i utformandet och förvaltningen av offentliga platser. I sin studie undersöker de brittiska och holländska offentliga platser med hjälp av en modell för att mäta offentlighet. Deras analys består utav fyra kriterier: ägande, förvaltning, tillgänglighet och inkludering som tillsammans formar hur offentlig en plats upplevs. Vem som äger och förvaltar en plats går relativt lätt att ta reda på, men tillgänglighet och inkludering är mer öppet för tolkning. I begreppet tillgänglighet inkluderar de utöver platsens öppenhet också hur stor ansträngning som krävs för att ta sig till platsen, dels med avseende på dess geografiska läge, men också ur en designmässig synvinkel. En utformning som minskar platsens läsbarhet som en offentlig plats, till exempel dolda entréer, menar de därmed också minskar platsens offentlighet. Inkludering menar de innefattar hur väl platsen är utformad för och används av olika typer av brukare. Detta menar de handlar om hur väl platsen möter olika människors eller grupperns behov. Antingen så kan det mätas som en kvantitativ kvalitet, genom en mångfald av användare och användningsområden, eller genom att se till de fysiska förutsättningarna på platsen, så som sittplatser, tillgång till toaletter och belysning.

Ägandeskapet av platsen är med som en av de fyra parametrarna i modellen, men författarna ställer sig samtidigt något kritiska till att ha med det som en definierande faktor för att mäta offentlighet. De menar att gränsen mellan privat och offentligt har blandats upp de senaste åren på ett sätt som inte längre tillåter en strikt uppdelning däremellan, och att detta är en viktig insikt att ha med sig för att förstå privatiseringen av offentliga rum. (Langstraat och Van Melik 2013).

Liknande resonemang kring uppblandningen mellan begreppen ”privat” och ”offentlig” går att finna hos författarna Franzén, Hertting och Thörn (2016) som frågar sig ifall inte det offentliga rummet generellt upplevs som mer privat idag genom de privatiserade trenderna som varit aktiva de senaste decennierna, bland annat genom en förskjutning från politiska intressen till konsumtion. Svårigheten att definiera det offentliga rummets privatisering är dock större och mer komplex än om en faktisk privatisering av rummet i form av att det byter ägandeskap från allmänt ägt till privat, menar de (Franzén, Hertting och Thörn 2016, s. 61).

Sammanfattningsvis verkar det inte finnas någon samlad syn på hur offentlighet i staden bäst mäts. En del hävdar att platsens gränser är viktiga, andra menar att det är aktiviteterna på platsen och det offentliga livet som avgör. Somliga hävdar att intressena bakom rummet är av vikt, andra menar att de inte borde påverka platsens offentlighet. En gemensam syn verkar dock vara att en mångfald av människor och aktiviteter använder platsen är ett bra tecken på platsens offentlighet. Ägandeskapet verkar inte heller vara en avgörande faktor när begreppen privat och offentlig påverkat varandra i båda riktningar, snarare krävs att man granskar en kombination av olika faktorer för att undersöka det komplexa begrepp som offentlighet är.

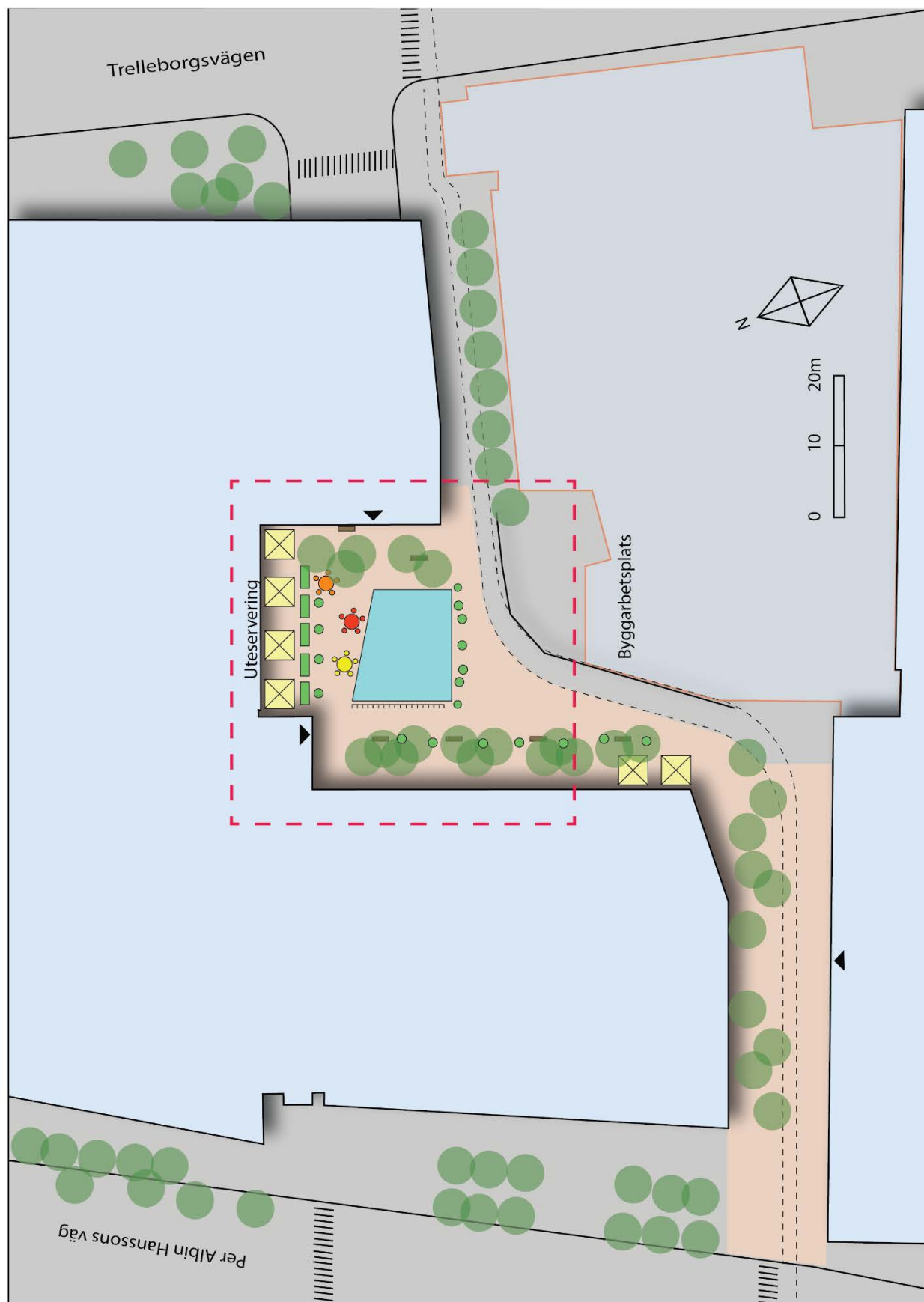
Bradley (2005) menar att denna uppluckring av privat och offentligt är problematiskt eftersom att det också innebär en uppluckring av privat/offentligt ansvar. Det skapar problem för stadsutvecklingen, eftersom att de privata aktörerna inte har intresse av att förvalta allmänna platser eftersom att detta innebär extra kostnader. När ansvaret ändå hamnar hos företagen så vill de ha större inflytande över platsens utformning och sociala samspel. Företagen har inga krav på sig att ta samhällsansvar på det sätt som kommunerna behöver, men fler röster höjs om att företagen borde behöva ta större ansvar. Bradley resonerar att kräva att företagen tar fram rättskonsekvensbeskrivningar, som visar de sociala och rättsliga effekterna av ett stadsutvecklingsprojekt, kunde vara ett steg i rätt riktning. Idag används miljökonsekvensbeskrivningar för att illustrera hur byggprojekten påverkar den lokala miljön men några analyser av de sociala konsekvenserna av projekten behöver inte göras (Bradley 2005, ss. 178-182).

4. Resultat av fallstudien

4.1 Mobilia

4.1.1. Beskrivning av platsen

Studien vid Mobilia genomfördes en tisdag från lunchtid till sen eftermiddag. Vädret var från början disigt och mulet men sprack upp till strålande solsken framåt eftermiddagen. På torget finns ett flertal parkbänkar, men också två privata uteserveringar med sittplatser. Den dagen studien genomfördes var enbart den ena uteserveringen öppen. Några färgglada picknickbord finns också utplacerade på torgytan. Det finns ganska gott om offentliga sittplatser, och många privata sittplatser på uteserveringen. Några blomsterurnor finns utplacerade på platsen. På andra sidan cykelbanan från torget var den öppna platsen som tidigare funnits mellan byggnaderna avspärrad med ett plank och ett byggarbete pågick där bakom. Torget avgränsas på tre sidor utav köpcentrumets byggnader och människor passerar platsen för att nå en utav ingångarna. Den andra sidan av torget är öppen mot cykelbanan och planket som spärrar av byggarbetsplatsen.

Bilder

Bild 1: Vy över torget mot uteserveringen, avskild från övriga torget med långa blomsterurnor. I eftermiddagssolen sitter många besökare här.

Bild 2: Vid torget ligger en av entréerna till köpcentret.

Bild 3: Vy över torget med en entré i ryggen.

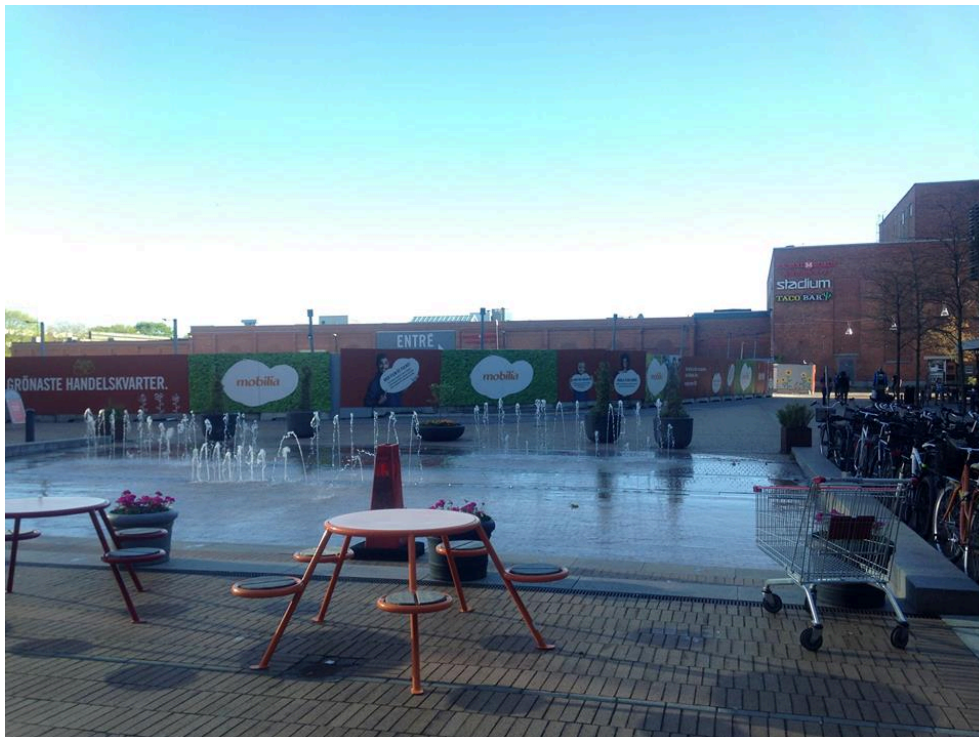

Bild 4: Fontänen är uppskattad av flera besökare. I bakgrunden syns den avskärmade byggarbetsplatsen.

Bild 5: Vy över torget. Många parkerar sin cykel invid fontänen på torget.

4.1.2. Observationsstudie

Observationerna utfördes med någon timmes mellanrum för att studera om och hur folklivet förändrades under dagen.

Rörelsemönster på platsen

Klockslag och väder	Passerande personer	Personer som stannar	Personer som sitter
12.30-13.00, disigt	På 10 min: 144	På 10 min: 12	På 10 min: 10
14.30-15.00, sol	På tio min: 126	På 10 min: 11	På 10 min: 23
16.00-16.30, sol	På tio min: 91	På 10 min: 11	På 10 min: 44

Studien visade att antalet människor som rörde sig över ytan var som störst vid lunchtid för att sedan avta under dagen. Vid fyrtiden var antalet personer som rörde sig över platsen ungefär hälften så många som vid lunchtid. Detta förvånade mig, som hade förväntat mig att fler personer skulle vara på platsen vid den tiden som många personer slutar sitt jobb eller sin skoldag. Vid lunchtid kunde man förvänta sig att ett flertal personer skulle välja att äta sin lunch utomhus, men den här dagen var det ganska få. Dock var vädret fortfarande disigt. Tidigare under dagen var det få personer som använde de privata sittplatserna men senare under eftermiddagen, när solen sken över uteplatsen, var det många som satt där och fikade. Användningen av de offentliga sittplatserna förekom hela tiden och var mer jämn.

Aktiviteter på platsen

Aktiviteter kl 13.00-13.10	Aktiviteter kl 15.00-15.10	Aktiviteter kl 16.30-16.40
Parkerar cykel	Parkerar cykel	Parkerar cykel
Spelar musik	Spelar musik	Packar om väska/vagn
Äter mat	Äter mat	Äter mat
Sitter vilar/väntar/umgås	Sitter solar/vilar/umgås	Sitter solar/vilar/umgås
Röker	Röker	Röker
Tittar på fontän	Tittar på fontän	Tittar på fontän
Packar om barnvagn	Leker	Leker
	Letar i soptunna	Skatar
		Rastar hunden

Aktiviteter som utspelar sig under eftermiddagen skiljer sig inte så mycket åt. Folk sitter och äter eller dricker något, vilar benen eller väntar en stund, tar en rökpaus utanför köpcentret, stannar till och fixar med barnvagnen eller parkerar cykeln. En gatumusikant sitter emellanåt utanför köpcentret och spelar musik. Vid ett tillfälle stannar någon för att leta efter pantflaskor i en papperskorg. De barn som kommer med sina föräldrar till

torget dras mot fontänen och stannar ofta till för att titta eller leka en stund vid den.

4.1.3 Intervjustudie

4.1.3.1 Relation till platsen

Under den intervjubaserade delen av studien så svarar en majoritet av de tillfrågade att de befinner sig på platsen för att besöka butikerna på Mobilia. Några stycken befinner sig på torget för att de jobbar inne i köpcentret och har rast eller är på väg till jobbet. Ett par stycken är på torget för att de bor i närheten och någon ska in till gymmet som också ligger i Mobilias lokaler.

4.1.3.2 Upplevd trygghet på platsen

På frågan om de upplever platsen som trygg svarar samtliga att de gör det. Folklivet på torget, dagsljuset och de öppna butikerna är den främsta anledningen. En person nämner kamerabevakningen på platsen och menar att den har en inverkan på platsens trygghet. Ytterligare en person pratar om ordningsvakterna, som patrullerar platsen i par med jämna mellanrum, och menar på att de gör ett bra och viktigt jobb.

4.1.3.3 Intryck på platsen

Människors främsta intryck av platsen består av affärerna som omger torget och den centralt belägna fontänen, som plaskar högt. Ett par personer som känner till platsens historia är också positiva till att fasaderna från de gamla fabrikslokalerna har bevarats och pryder en av väggarna. Torgets folkliv och moderna utformning nämns också. För att göra platsen trevligare att vistas på så nämner de flesta att fler gröna inslag på platsen hade varit önskvärt. En lekplats eller andra aktiviteter för barn är det ett par stycken som hade velat se, och även fler uteserveringar och solstolar. Byggplatsen intill torget, där man bygger till den sista etappen av byggnadsprojektet Mobilia, upplevs som störande av ett par personer som menar att platsen hade varit trivsammare utan den. Ytterligare någon menar på att platsen är bra som den är.

4.1.3.4 Inkludering på platsen

På frågan ifall de tycker att platsen är till för alla så är det enbart en person som svarar nej. Hen tycker inte att platsen har något att erbjuda barn eller ungdomar, och menar på att man sällan ser dem på platsen. Resten av de tillfrågade tycker att platsen är till för alla och menar på att butikerna är öppna för alla och att alla kan komma till platsen. En person svarar att platsen är öppen för alla, men främst till för de som kan och vill handla. Många menar på att man ser ett blandat folkliv på platsen och att det är ett tecken på att den är till för alla. Det är lätt att ta sig till platsen och den är

tillgänglig även om man är rullstolsburen är också aspekter som några personer lyfter fram.

4.1. 4 Säkerhet på platsen

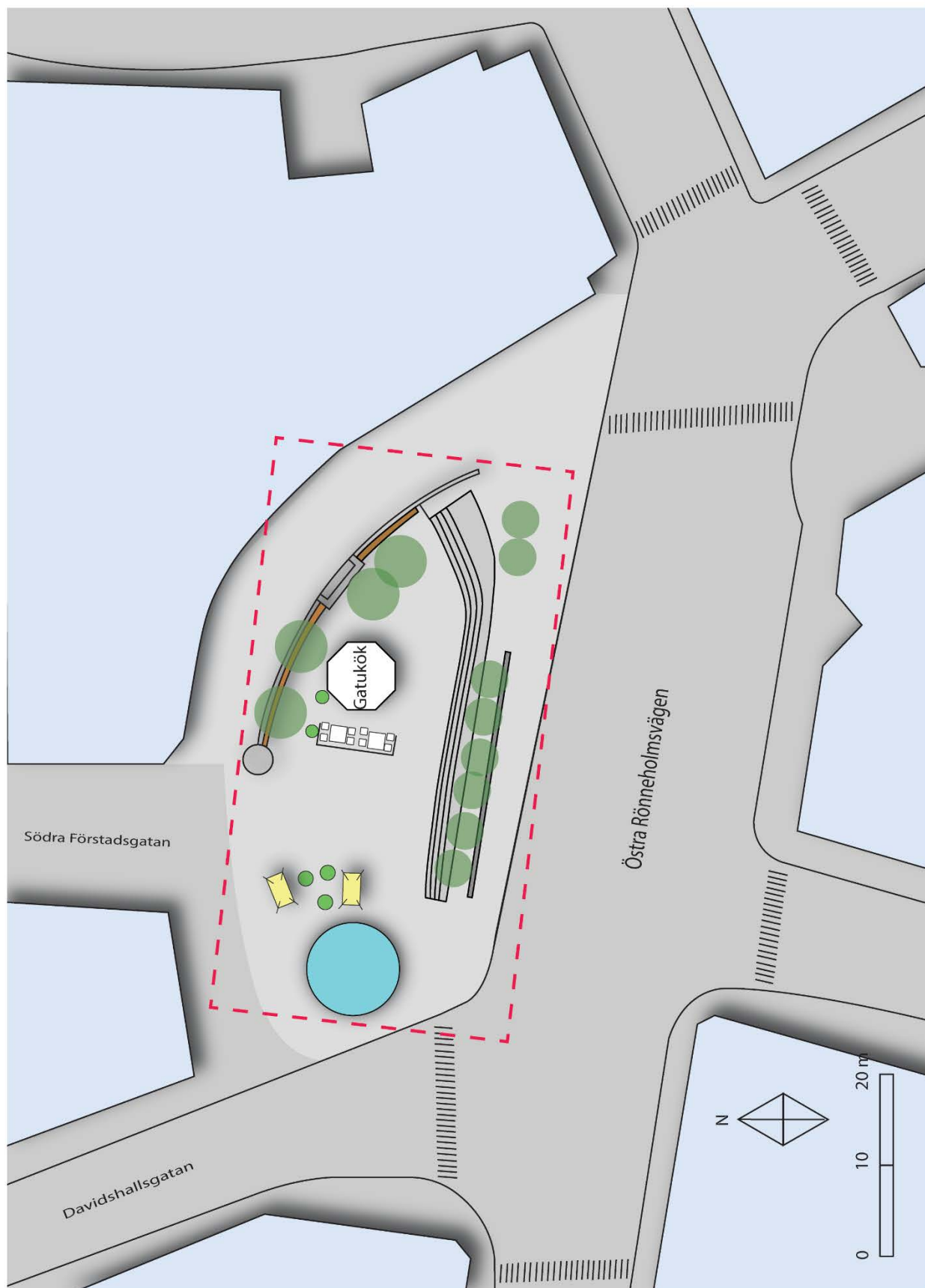
Strax innan klockan 16 på eftermiddagen, när jag håller på att prata med en deltagare i intervjustudien, närmas jag av en ordningsvakt som undrar vad jag gör. Jag informerar om syftet med min studie, varpå han frågar om jag har tillstånd för det. Det har jag inte, tanken hade inte fallit mig in att det skulle behövas för att genomföra studien på platsen. Vakten ber mig att vara diskret och att ansöka om tillstånd i fortsättningen. I stunden blev jag förvånad och osäker och tänkte inte på att fråga vad det var för tillstånd som behövdes och varför. I efterhand skickar jag ett mail till marknadsområdeschefen för Mobilia, Anders Murmark, för att undersöka hur det ligger till med saken. Till svar får jag att han godkänner, och att jag kan visa mailet för vakterna så ska det gå bra framöver. Jag önskar få reda på vilka juridiska sakförhållanden som ligger till grund och kontaktar därför Murmark igen. Totalt skickar jag tre mail, där jag i olika ordalag undrar hur det förhåller sig. Jag har inte fått några svar innan uppsatsens inlämningsdatum. Möjligen anser han det känsligt att uttala sig i frågan i ett sådant här sammanhang. Att få ha med deras syn på saken hade varit givande för att kunna ge en bättre bild av komplexiteten bakom frågan och hur det fungerar utifrån en privat aktörs synvinkel.

Jag har istället kontaktat andra personer med kunskap i frågan, bland annat en person som jobbar med tillståndsutgivning hos polisen. Hen menar att det enligt ordningslagen (SFS 1993:1617) 3 kap. 1§ inte krävs något tillstånd från polis eftersom att platsen tas i anspråk endast tillfälligt och i obetydlig omfattning, som också avhandlas i litteraturuppgiften. Det eventuellt skulle kunna krävas är ett tillstånd ifrån markägaren, och detta beror på hur den enskilde markägaren ser på saken. Som avhandlas i litteraturstudien så har den privata ägaren rätt att införa regelmässiga tillägg för sin mark, enligt vissa föreskrifter. Hur det förhåller sig med den saken på Mobilia har alltså inte gått att få någon klarhet i.

4.2 Triangeln

4.2.1. Beskrivning av platsen

Studien vid torget Triangeln ägde rum följande torsdag. Återigen var tiden för studien mellan lunchtid och sen eftermiddag och studien gick till på samma sätt. Vädret var soligt och varmare än på tisdagen, vilket också påverkar på hur många personer som väljer att vistas utomhus. För att observera torget begränsades studien till den nedsänka delen av torgytan. Den upphöjda delen av ytan är avskärmad av en stenmur bakom vilken det löper ett gångstråk. Här finns också två stånd med torghandel. Längst med stenmuren inåt torget löper det flera långa, inbyggda bänkar. Åt andra hållet vetter torget ut mot en trafikerad gata. Förutom bänkarna som löper längst med muren som skärmar av platsen så finns det två offentliga, hängande sittgrupper. Några privata sittplatser finns också tillhörande gatuköket, som står nästan mitt på torget. På Triangeln finns ett större antal offentliga sittplatser men ett fåtal privata. Ett par blomsterurnor finns också placerade i närheten av fontänen på torget, och ett plakat som annonserar första maj.

Bilder

Bild 1: Vy över torget mot Södra Förstadsgatan, gågata och populärt shoppingstråk.

Bild 2: Vy över torget mot fontänen och gatuköket. Stenmuren som ramar in torget går att se i bildens front.

Bild 3: De offentliga bänkarna längst med muren är populära för att lapa sol eller äta en bit mat.

Bild 4: Gatuköket på torget och dess privata sittplatser.

Bild 5: Vy över torget. Triangeln köpcentrum och Scandic hotell i bakgrunden.

4.2.2 Observationsstudie

Observationerna utfördes med någon timmes mellanrum för att studera om och hur folklivet förändrades under dagen.

Rörelsemönster på platsen

Klockslag och väder	Passerande personer	Personer som stannar	Personer som sitter
12.30-13.00, sol	På 10 min: 119	På 10 min: 17	På 10 min: 27
14.30-15.00, sol	På tio min: 123	På 10 min: 26	På 10 min: 23
16.00-16.30, sol	På tio min: 163	På 10 min: 17	På 10 min: 29

Antal personer som rör sig över torget ökar gradvis under hela eftermiddagen. Mitt på eftermiddagen, vid halv tretiden är det minst antal personer som sätter sig ner på torget. Däremot är det fler som stannar upp på torget då än under de tidigare och senare observationerna. Under dagen är det varmt och soligt, vilket bjuder in många att sätta sig ner eller stanna upp en stund för att njuta av solen. Det finns dock ingen skugga på platsen, så en del personer söker sig bort när de blir för varma. En del av de offentliga bänkarna är smutsiga av fågelbajs så att folk inte använder dem. De privata sittplatserna tillhörande falafelkiosken är inte så många men används lite hela tiden.

Aktiviteter på platsen

Aktiviteter kl 13.00-13.10	Aktiviteter kl 15.00-15.10	Aktiviteter kl 16. 30-16.40
Leker med/tittar på fontän	Leker med fontän	Söker skugga på andra ställen
Köper falafel	Köper falafel	Matar duvor
Äter mat/glass	Äter mat	Äter mat/glass
Sitter solar/vilar/umgås	Sitter solar/vilar/umgås	Sitter solar/vilar/umgås
Joggar	Röker	Röker
Matar duvor	Leker (med ankor!)	Tittar på fontän
Packar om barnvagn	Letar i soptunna	Letar i soptunna
Köar till kiosk	Säljer majblommor	Demonstrerar
Levererar varor med bil		
Rastar hund		
Delar ut flygblad		
Läser plakat		

Aktiviteterna som förekommer på platsen är mer varierande under dagen än på Mobilias torg. Det kan dock bero på Triangelns mer centrala läge. Dock är antalet aktiviteter som utspelas som störst vid lunchtid, trots att antalet personer som rör sig över platsen ökar. Det är varmt och stämningen är ganska slö, folk rör sig i ett behagligt tempo i solen. I slutet av dagen är det riktigt varmt och soligt på platsen, detta som färre aktiviteter noteras på platsen. Antagligen beror det mer på värmen än på andra fenomen. I slutet av eftermiddagen är där en liten demonstration i torgets ena ände.

4.2.3 Intervjustudie

4.1.3.1 Relation till platsen

Under den intervjubaserade delen av studien blev det tydligt att många av individerna som vistades på platsen hade svårt att själva definiera sitt uppehålle på platsen som att de hade valt att vistas på den. Även fast de hade satt sig ner en stund för att njuta av solen menade de på att de bara passerade platsen. Många jobbade eller bodde i närheten av torget. Ingen av de tillfrågade svarade att platsen var deras målpunkt. På frågan vad som hade kunnat få dem att vilja vistas mer på platsen var det ett par stycken som menade att det inte gick att få platsen att användas mer. Den är en passageplats, och det går inte att ändra på, tyckte de. Det finns så mycket annat i närheten som lockar istället.

4.1.3.2 Upplevd trygghet på platsen

När de blev tillfrågade om de kände sig trygga på platsen så svarade alla utom en av de tillfrågade att de gjorde det. Dagsljuset, folklivet och att man hade en bra överblick över platsen var det som skapade en känsla av trygghet för de flesta. Den enda person som upplevde platsen som otrygg menade på att platsen ofta var ett tillhåll för hemlösa och onyktra personer, vilket fick hen att uppleva platsen som otrygg. Hen tyckte att Triangeln var till för alla, men skulle själv inte sätta sig ner där befinner sig uteliggare.

4.1.3.3 Intryck på platsen

De intryck som människor generellt tyckte dominerade på platsen var folklivet. Ett flertal nämnde även fontänen. Många upplevde även platsen som sliten och smutsig, och några ansåg trafiken vara ett störande inslag. För att göra platsen trivsammare för dem att vistas på önskade de flesta fler gröna inslag och annat som kunde göra platsen mer ombonad och mindre öppen. Även fler sittplatser vore uppskattat. En person anmärkte att det var oroväckande att ett flertal av butikslokalerna kring torget stod tomma och menade på att butiksdöden hade drabbat platsen.

4.1.3.4 Inkludering på platsen

På frågan ifall de tyckte att platsen verkar vara till för alla så svarade samtliga tillfrågade att de tyckte att den var det. Det är en öppen, allmän plats med ett flertal sittplatser och där olika människor rör sig, tyckte de flesta. Den har även bra framkomlighet om man är rullstolsburen. Någon menade på att trots att platsen är öppen för alla så är den inte så anpassad för människorna som vistas där. Exempelvis är fontänen placerad i motsatt ände av torget än sittplatserna är, och platsen är inte särskilt barnvänlig. Några tog också upp det faktum att man ibland ser onyktra personer dagtid här som en indikator på att platsen är till för alla.

5 Diskussion

5.1 Diskussion kring resultat

Trots försöken att finna likheter hos platserna som ska ligga till grund för en god jämförelse går det inte att komma ifrån att de båda platserna är olika, både i geografiskt läge och i utformning. Faktumet blir ännu tydligare under observationsstudien än intervjustudien att förutsättningarna är olika. Triangeln har med sitt läge en fördel eftersom att en mängd människor passerar där på väg till diverse aktiviteter. På Mobilia består de flesta personerna av besökare som har sökt sig till platsen för att handla i köpcentret. Att en större mängd sociala aktiviteter därmed utspelar sig på Triangeln är därmed inte så konstigt. Detta kan också vara en förklaring till att fler socialt svagare grupper vistas på platsen, som flera nämner i studien, det är helt enkelt en central plats. Områdeschefen för Mobilia nämner dock personer med missbruksproblematik söker sig till Mobilia eftersom att där finns ett systembolag. Dock ser jag inget spår av dem under den eftermiddagen som jag vistas på platsen. Anledningen till det kan ju bero på att de valt att vistas på andra platser och behöver inte nödvändigtvis ha med ordningsvakternas arbete att göra.

Om man bortser från de geografiska förutsättningarna och ser till utformningen så stämmer det dock att Triangelns uppdelning av torget i olika delar skapar förutsättningar för fler olika aktiviteter på platsen, på det sätt som Mattias Kärrholm beskriver som territoriell komplexitet (2004, s. 271). Människor kan köpa mat, sola, och demonstrera utan att de olika aktiviteterna stör varandra genom att de sker på olika delar av torget, eller vid olika tillfällen. Detta skulle kunna fungera som ett faktiskt mått på offentligheten på platsen. Här har Mobalias torg sämre förutsättningar genom sin överblickbarhet och enhetliga utformning. På Mobilia finner jag inte några överraskande moment, i utformning eller det sociala livet. På Triangeln förekommer det politiska plakat, folk som delar ut flygblad, barn som säljer majblommor och en liten demonstration. Som vi avhandlat så har säkert det geografiska läget en stor roll i detta, Mobilia är kanske inte den naturliga platsen man skulle välja att ta sig till för att nå en så stor del av stadens invånare som möjligt. Platsernas tradition är säkert en annan. Demonstrationer och likande aktiviteter brukar hållas på Triangeln, och om det fungerar bra så varför söka sig till nya platser? Som Anders Murmark säger i Monica Brogards uppsats (2016), så har de inte rätt att neka personer som vill demonstrera på platsen, men frågan är hur många som faktiskt är intresserade av att göra det? En allmän okunskap om vad som är tillåtet eller inte på privatägda platser skulle också kunna vara en aspekt i det hela.

Nästan alla människor upplever de båda platserna som trygga och inkluderande. Varför människor känner sig trygga på platsen verkar många

ha svårt att formulera. Aspekter som folklivet runtomkring lyfts upp, människor verka känna sig trygga av att ha människor omkring sig. Också vanan av att vistas på platsen verkar spela roll, man har varit här förut och lärt sig att inget farligt brukar hända. Att platser vi vistas på ofta är tryggare än platser vi inte brukar röra oss på är ju dock inte en sanning, men det visar på hur den upplevda otryggheten fungerar. Bara någon enstaka nämner Mobilias övervakning som en källa till trygghet. Barn nämns dock som en grupp som det inte verkar ha tänkts på i utformningen, men detta får sägas gälla för båda platserna. Fontänerna som finns på de båda torgen är däremot populära att titta på och leka med för de barn som kommer till platserna. Som ett par personer nämner i undersökningen så är Triangeln en mer smutsig stadsmiljö än Mobilias torg. Detta kan dels ha en förklaring i kommunernas brist på resurser för förvaltning av platsen, men kan också spåras till hur platsen används. Människor tycker om att mata fåglarna på platsen, och fåglarna bajsar ner. I undersökningen är det dock ingen som kopplar det som en källa till otrygghet, fast författarna till Stad till salu menar att argumentationen bakom hårda åtgärder i staden motiveras med att människor upplever dem som otrygga (Franzén, Hertting och Thörn 2016).

Även om personer i undersökningen tar upp att påverkade personer brukar vistas på Triangeln så är det enbart en person som kopplar det till sammanhanget otrygghet. Av någon annan nämns det som en indikator på rummets öppenhet, att olika sociala grupper vistas där. Detta skulle kunna vara ett tecken på att regleringen av vilka som utesluts från det offentliga rummet inte är för allmänhetens skull utan en insats för att kontrollera att de som vistas på platsen är personer som stämmer överens med den privata aktörens bild av vilka som ska attraheras till platsen. Detta för att platsen i sin tur ska vara attraktiv för nya investeringar. Det skulle också kunna spårat till att människor som upplever de offentliga miljöerna som obehagliga väljer att inte vistas i dem och därför inte finns representerade i studien. Dessa personer kan lockas till de mer bevakade miljöerna. Min uppfattning är dock att denna grupp otrygga utgör ett fåtal, och att deras självvalda isolering från det offentliga rummet förstärker deras rädsla genom att den aldrig utmanas.

5.2 Reflektion kring val av metod

Som tidigare resonerats kring så finns det lite validitet i studien för att svara på frågan hur de privatägda och allmänt ägda offentliga rummen skiljer sig åt i grad av offentlighet. Studiens resultat får istället ses som ett diskussionsunderlag. Studien ger en inblick i hur Triangeln och Mobilias torg upplevs och används olika och har utifrån detta kunnat analyseras och diskuteras utifrån hur offentliga de upplevs. I den här skalan går inte skillnaderna mellan platserna att härleda till intressena och ägandeformen bakom platsen. Initiativet och ägandeskapet bakom platsen finns hos vissa teoretiker med som en parameter i deras försök att mäta offentlighet. Men inte ens hos dessa råder det en klar uppfattning om att privat ägo av en plats skulle vara direkt kopplat till en lägre grad av offentlighet. Istället menar

man att det inte är ägandeskapet som är intressant i analysen, utan de resultat som kan fås fram om eventuell lägre grad av offentlighet. När resultaten sedan sätts i kontext till ägandeskapet får det en ny mening, och kan först då svara på ifall de privatägda platserna generellt är mindre offentliga än de allmänt ägda. Detta var motivet bakom fallstudien i uppsatsen. Men för att det ska fungera krävs det ett så pass stort underlag av undersökta platser att de skillnader mellan platserna som förekommer av andra anledningar inte kan sägas påverka resultatet. Vad resultatet av en sådan studie hade kunnat visa skulle varit intressant att ta reda på. Dock bör man ha i bakhuvudet vid genomförandet av en sådan studie att privatiseringen verkat i en sådan riktning att det finns anledning att tro att de allmänna platsernas grad av offentlighet har minskat, och att detta då skulle påverka en sådan jämförelse.

I den här kursen har det dock inte funnits möjlighet att undersöka ett så stort antal platser. Valet stod då mellan att inte göra någon fallstudie utan enbart studera fenomenet genom litteraturen. Eller också designa en studie och genomföra den med ett otillräckligt underlag av antal platser och använda det som ett diskussionsunderlag. Det senare valdes, och det har varit lärorikt att använda sig utav forskningsmetodik på ett praktiskt sätt.

Mer kunskap i ämnet att mäta offentlighet har fåtts under arbetet med uppsatsen. Detta har gett insikt i hur studien kunde ha utformats för att vara mer specifik i vilka fenomen den undersöker. På det sättet hade den kunnat ge en mer nyanserad bild av mätningar av offentlighet och ligga bättre till grund för en diskussion i ämnet. En utökning av studiens undersökta platser och en mer riktad undersökning efterlyses således i framtida forskning.

5. 3 Återkoppling till frågeställningar

Återkoppling till de frågeställningar som introducerades inledningsvis i uppsatsen:

- *Vad är det för skillnader på ett allmänt ägt och privatägt offentligt rum?*
- *Skiljer de sig åt i hur graden av offentlighet upplevs?*
- *Riskerar det privata ägandet av offentliga rum att påverka medborgarnas demokratiska rättigheter till stadens ytor?*

Min uppfattning när jag tog mig an ämnet var att de privata ägarna utgår ifrån ett vinstintresse och att detta är någonting som utgör ett hot mot vilka som inkluderas i utformandet av deras offentliga platser. Kommunala institutioner som finansieras av skattemedel har en större frihet eftersom att de inte behöver generera vinst, och kan därmed ha det bästa för sina medborgare närmare i åtanke. Efter att ha fördjupat mig i ämnet förstår jag att bilden är mer komplicerad än så.

Skillnader mellan privatägda offentliga rum och allmänt ägda offentliga rum kan vara många, som studien gett fördjupad insikt i. Detta på samma sätt som det finns skillnader mellan alla offentliga rum i staden. Det finns dock

några saker som särskiljer det privatägda offentliga rummet. Dels så förvaltar de privata aktörerna oftare ett större kapital, medans kommunerna ofta har en brist på resurser för att bygga eller förvalta de offentliga rummen. Sedan så har markägaren rätt att lägga till begränsningar i allmänhetens tillträde till platsen, och att införa en del regler kring hur platsen används. Detta kan tas i uttryck i form av öppettider eller bevakning av platsen.

Egentligen så har kommunerna också möjlighet att göra detta, men de har inget intresse i att begränsa allmänhetens tillgång till de rum som de förvaltar åt dem. Anledningen till att de privata aktörerna verkar ha det är att de är mer måna om att skydda sina investeringar, och sin plats image, för att upprätthålla ytan av en attraktiv plats för att locka nya investeringar eller konsumenter.

Det debatteras också ifall de privata aktörerna medvetet använder dessa strategier för att utesluta vissa sociala grupper ur det offentliga. Det finns exempel på att detta har hänt, men det är svårt att kunna dra någon slutsats kring hur vanligt förekommande detta är. Här hävdar jag att det finns en brist på transparens kring hur bevakningen går till. En större insyn för allmänheten i hur de privata aktörerna förvaltar de offentliga rummen skulle minska misstänksamheten mot deras metoder.

För att kunna svara på frågan ifall människor upplever privatägda och allmänt ägda platser olika i grad av offentlighet så krävs det ett större kunskapsunderlag än det som studien kunde ge. Med de två platserna som fallstudien undersöker går det inte att dra några generella slutsatser i frågan. Det finns flera teorier som pekar mot att offentliga platser överlag har blivit mindre offentliga till följd av privatiseringsprocesserna som varit aktiva de senaste decennierna. Genom en uppblandning av begreppen privat och offentligt så har de privatägda offentliga platserna blivit fler och de allmänt ägda offentliga platserna blivit mindre offentliga. Detta genom att ekonomisk tillväxt i staden har prioriterats över allmänhetens intressen på våra allmänna platser. Det finns en oro hos vissa vad de sociala konsekvenserna bli när företag förvaltar och utformar de offentliga platserna, likt den Bradley (2005, ss. 178) uttrycker. Med det menar man att platserna utformas och förvaltas efter bilden av vad en investerare vill se i staden, istället för vad människorna som använder platsen i sin vardag har behov av. Samtidigt har myndigheterna börjat använda stadsrummet som ett verktyg i för att marknadsföra sig gentemot andra städer. Detta kan liknas vid att stadsrummet har blivit som handelsvara i konkurrensen mellan städer.

Exklusiv utformning och profilering av platsen, samt fokus på att locka kunder går att urskilja i projektet Mobilia genom Monica Brogaris studie (2016). Detta går att relatera till privatisering och de sätt som beskrivs av författarna Franzén, Hertting och Thörn bakom *Stad till salu* (2016) för att "sälja staden". Det gör också bevakningen av platsen. Men något liknande material finns inte för projektet bakom Triangelns utformning, för att kunna ge en korrekt jämförelse mellan intentionerna bakom projekten.

De adderade lager av kontroll över rummet som ägaren har rätt att använda har möjlighet att genom exkludering av individer eller grupper utgöra ett hot mot rätten till stadens ytor. Men denna rätt har ägaren att utöva, vilket således blir en skyldighet av den enskilde att respektera. I Sverige får man heller inte avvisa någon som inte betar sig på ett förargelseväckande sätt, vilket skiljer sig från hur det ser ut i andra länder. Här minskar risken för godtycklig uteslutning av sociala grupper från platsen baserat på ägarens önskemål. Om kontrollen inte missbrukas behöver det heller inte innebära ett problem, privatägda offentliga rum utgör endast en del av alla offentliga rum i staden och kan komma att fungera på ett annat sätt än traditionella offentliga platser i staden just genom sina olikheter. Ett större ansvar för platsernas sociala konsekvenser likt de rättskonsekvensbeskrivningar Bradley (2005, ss.182) föreslår skulle också kunna skapa en grund för att de privatägda platserna tillgodoser fler allmänna intressen.

5.4 Avslutning

I frågan om det privata ägandet av offentliga rum skulle kunna utgöra ett hot mot invånarnas rätt till platsen bör man kanske snarare se till processerna som ligger bakom att de blivit allt vanligare. Det privata ägandet behöver inte utgöra ett hot i sig, utan istället ligger det potentiella hotet hos de politiska processer som har format privatiseringen i staden och deras fortsatta utveckling. Det är dessa politiska tendenser som har satt sin tro till den ekonomiska tillväxten genom satsningar i staden, på bekostnad av exempelvis välfärd, som på ett systematiskt sätt riskerar att inkräkta på medborgarnas rätt att vistas i och forma sina stadsrum. Ibland tas det i uttryck på en offentlig plats, ibland inte, men generellt argumenteras det för att upplandningen mellan privat och offentligt är problematisk för offentliga platser.

Att vara uppmärksam på privatiseringens utveckling, i en tid då synen på stadsrummet riskerar att likställas med en handelsvara som ska marknadsföra staden i konkurrensen om fler investeringar, är därför av stor vikt.

6 Källförteckning

Akkar Ercan, M. (2010). Less public than before? Public space improvement in Newcastle city centre. I: Madanipour, A. (red), *Whose public space? International case studies in urban design and development*. Abingdon: Routledge, ss. 21-50.

Boverket 2016b. Torg. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/planbestammelser/anvandning-av-allman-plats/Torg/> [2018-05-09]

Bradley, K. (2005). Kunderna och marknaden – goda grannar i trädgårdsstaden, dinkies i innerstaden. I: Broms Wessel, O.; Tunström, M. & Bradley, K (red). *Bor vi i samma stad? Om stadsutveckling, mångfald och rättvisa*. Kristianstad: Pocky, ss.170-183.

Brogard, M. (2016). *Hur påverkas det offentliga rummet av en privat ägare? –En studie om fallet Mobilia*. Sveriges Lantbruksuniversitet. Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap/Landskapsarkitekturprogrammet (Kandidatarbete 2016).

Command, C., Hambrook, E., Wallin, S., Westerberg, S., Irlander Strid, Å., Hvitfeldt, T. (2017). *Nationella Trygghetsundersökningen 2016- Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (Rapport 2017:1). Tillgänglig: https://www.bra.se/download/18.37179ae158196cb172d6047/1483969937948/2017_1_Nationella_trygghetsundersokningen_2016.pdf [2018-05-07]

Elden, S. (2004). *Understanding Henri Lefebvre: theory and the possible*. London: Continuum. Tillgänglig: https://books.google.se/books?hl=sv&lr=&id=EVTUAwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR3&dq=understanding+henri+lefebvre&ots=i5PtWlgOZc&sig=rTuww2oTkW0wRt49WsetxVEfsEw&redir_esc=y#v=onepage&q=understanding%20henri%20lefebvre&f=false [2018-04-24]

Franzén, M., Hertting, N., Thörn, C. 2016. *Stad till salu - entreprenörsurbanismen och det offentliga rummets värde*. Göteborg: Daidalos AB.

Gentili, B. (2009). *Kulturarv Malmö – Triangeln*. Tillgänglig: <https://malmo.se/Kultur--fritid/Kultur--noje/Arkiv--historia/Kulturarv-Malmo/T-X/Triangeln.html> [2018-04-23]

Habermas, J. (2003). *Borgerlig offentlighet: kategorierna "privat" "offentligt" i det moderna samhället*. 4., översedda uppl. Lund: Arkiv.

Harvey, D. (2011). *Ojämligheternas nya geografi. Texter om stadens och rummets förändringar i den globala kapitalismen*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.

Jankovič Grobelšek, L. (2012). *Private space open to the public as an addition to the urban public space network*. Urbani izziv vol. 23(1), ss. 101-111.

Kayden, J. S.; The New York City Department of City Planning & The Municipal Art Society of New York (2000). *Privately owned public space: The New York City experience*. New York: John Wiley & Sons.

Kirby, A. (2008). *The production of private space and its implications for urban social relations*. Political Geography vol. 27(1), ss. 74–95.

Kärrholm, M. (2004). *Arkitekturens territorialitet: till en diskussion om territoriell makt och gestaltning i stadens offentliga rum*. Diss. Lund: Lunds universitet.

Lefebvre, H. (1991). *Production of Space*. Oxford: Basil Blackwell.

Madanipour, A. (2010). *Whose public space? International case studies in urban design and development*. New York: Routledge.

Madanipour, A. (2003). *Public and Private Spaces of the City*. New York: Routledge.

Mobilia, (2017). *Om Mobilia*. Tillgänglig: <https://mobilia.se/om-mobilia> [2018-05-04]

Montin, S. (2012). *Politik och förvaltning i förändring En forskningsbaserad översikt*. Göteborg: Förvaltningshögskolan Göteborgs universitet. Tillgänglig: <https://www.regionorebrolan.se/Files-sv/%C3%96rebro%20l%C3%A4ns%20landsting/Politik/Regionfr%C3%A5gan/Region2015/Omvarldskunskap/Politik%20och%20f%C3%B6rvaltning%20i%20f%C3%B6r%C3%A4ndring%20av%20Stig%20Montin.pdf> [2018-05-05]

Németh, J. & Schmidt, S. (2011). *The privatization of public space: Modeling and measuring publicness*. Environment and Planning B: Planning and Design vol. 38(1), ss. 5-23.

Patel, R., Davidsson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.

Richards, H. (2013). *Unbounded Organization and the Future of Socialism*. Education as Change, Vol. 17, No. 2, pp. 229-242.

SFS 1980:578. *Lag om ordningsvakter*. Stockholm: Justitiedepartementet.
Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1980578-om-ordningsvakter_sfs-1980-578 [2018-05-17]

SFS 1993:1617. *Ordningsslag*. Stockholm: Justitiedepartementet.
Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/ordningslag-19931617_sfs-1993-1617 [2018-05-04]

Staeheli, L A., Mitchell, D. (2008). *The people's property? Power, Politics and the Public*. New York: Routledge. Tillgänglig:
https://books.google.se/books?hl=sv&lr=&id=3xYfDAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=The+people%E2%80%99s+property%3F+Power,+Politics+and+the+Public&ots=7Yy6C6NcNz&sig=Q9HnVVzOQqMmc_rKRrnznx0TZuo&redir_esc=y#v=onepage&q=The%20people%E2%80%99s%20property%3F%20Power%2C%20Politics%20and%20the%20Public&f=false
[2018-04-07]

Whyte, H. W. (2009). *City: Rediscovering the center*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

7 Bilagor

7.1 Frågeformulär, svensk version

7.2 Questionnaire, English version

Frågeformulär

Detta frågeformulär innehåller frågor som angår besökarens upplevelser av offentliga platser. Frågorna tar ungefär ca 3 minuter att svara på. Du är självklart anonym och svaren kommer att användas i mitt kandidatarbete.

Platsen Du befinner Dig på just nu:

- ☐ Mobilia
- ☐ Triangeln

Vilket kön identifierar Du Dig som?

- ☐ Kvinna
- ☐ Man
- ☐ Annat/könsöverskridande identitet
- ☐ Vill ej svara

Vad är Din ålder? Placera dig inom det mest lämpliga åldersspannet.

- ☐ 15-25
- ☐ 26-35
- ☐ 36-45
- ☐ 46-55
- ☐ 56-65
- ☐ 66-75
- ☐ 76-85
- ☐ Över 85
- ☐ Vill ej svara

Fråga 1

Brukar Du vistas på denna platsen?

- ☐ Ja
- ☐ Nej

Fråga 2:

Varför besöker Du denna plats?

- ☐ Platsen är mitt mål
Varför?.....
- ☐ Passerar på väg till ett annat mål
- ☐ Turist
- ☐ Jobbar här/i närheten
- ☐ Bor här/i närheten
- ☐ Annat:.....

Fråga 3:

Upplever Du detta som en trygg plats att vara på?

Om ja, varför?

.....

Om nej, varför inte?

.....

Fråga 4:

Vilka intryck tycker Du dominerar på platsen?

.....
.....

Fråga 5:

Vad hade fått Dig att vilja vistas mer på den här platsen?

.....
.....

Fråga 6:

Tycker Du att platsen verkar vara till för alla lika mycket?

Om ja, varför?

.....
.....
.....

Om nej, varför inte?

.....
.....
.....

Avslutningsvis får Du gärna ringa in några ord som passar in på Dig
(eller skriva Dina egna ord)

Student

Pensionär

Småbarnsförälder

Immigrant

Arbetslös

Turist

Malmöbo

Tack!

för att Du har varit med och svarat på frågorna! Dina svar är viktiga för studien och kommer användas i mitt kandidatarbete.

Martina, student på Sveriges Lantbruks Universitet

Questionnaire

This questionnaire contains questions about users experiences of public spaces. The questionnaire takes about 3 minutes to complete. You as a participant are anonymous and the answers will be used for my bachelor essay.

The place You are at currently:

- ☐ Mobilia
- ☐ Triangeln

Which gender do you identify?

- ☐ Woman
- ☐ Man
- ☐ Other/non binary
- ☐ Do not wish to respond

What is Your age? Chose the most suitable age span.

- ☐ 15-25
- ☐ 26-35
- ☐ 36-45
- ☐ 46-55
- ☐ 56-65
- ☐ 66-75
- ☐ 76-85
- ☐ Over 85
- ☐ Do not wish to respond

Question 1

Do You visit this place sometimes?

- ☐ Yes
- ☐ No

Question 2:

Why do You visit this place?

- ☐ This place is my destination
Why?.....
- ☐ Passing by on the way to another destination
- ☐ Tourist
- ☐ Work here/close by
- ☐ Live here/close by
- ☐ Other:.....

Question 3:

Do You experience this as a safe place?

If yes, why?

If no, why not?

.....

Question 4:

Which impressions do You find dominate this space?

.....
.....

Question 5:

What could make You want to spend more time at this place?

.....
.....

Question 6:

Do You think this place seem open for everyone equally?

If yes, why?

.....
.....
.....

If no, why not?

.....
.....
.....

Finally please circle the words that fit to describe you (or write your own words)

Student	Pensioner	
Parent of small child	Immigrant	Unemployed
Tourist	Live in Malmö	

Thank you!

For you participation in this questionnaire! Your answers are important for the study and will be used in my bachelor assignment.

Martina, student at the Swedish agriculture university (SLU)